

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Darabos-utca 33. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnék.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Van-e szükségünk felekezeti népiskoláinkra?

I.

E lap olvasó közönsége előtt ismeretes az az elszomorító jelenség, mely az egész magyar reformált egyházban, különösen pedig az ország északi részén, Bereg-megyében, de a mint látszik a déli vidéken is, immár hétköznapi lett. Mint a vakmerő vagy lelketlen kezek által gyűjtött tüzek lángja rémesen világítja be a sötét éjszakát, így lobog fel a magyar protestantizmus egén a százados épület fedelébe rejtett csóvak nyomán itt és ott a rémületbe ejtő fény.

Félek, hogy a külső ellenségnél veszedelmesebb belső ellenségek: az önzés, együgyűség és kishitűség, melyek titkos rejtekeikből kezdenek előbújni, látva, hogy az örállók közül sokan a közöny kényelmes párnáin szűnyadnak, vagy a töprengés habjai között vergődnek, meg rongálhatják vagy az ellenség kezére játszatják a százados viharokat s veszélyeket látott erős falakat.

Igazán félve szólamllok meg én, az irástudatlan, ki eme törvényeknek egyenes formájára nem taníttattam s nem neveltetem a tudós Gamáliek lábainál,* de mert nem emberektől várom a jutalmat, s nem rettegek sem a nagyok szigorú tekintetétől, sem a gonoszt kívánók dühétől: gyermek ajakkal is szólok. Elmondom azokat, a miket a gyűléstermekben, ha jelezni lehet is, de kifejtteni lehetetlen.

Két éve múlt, hogy Isten akaratából az egyházkerületi gyűléseken megjelenhettem. Örültem. A lelkesedés szent tüze hevített. Boldog voltam. De nem sokáig tartott. A hosszú tárgysorozatnak volt egy pontja. Ez volt a címe: népiskolák államosítása; nyolc vagy tíz egyház iskolája forgott szóban. Szorongató remegés fo-

gott el, mikor e tárgyhoz jutott a gyűlés. Elfojtott lélekzettel lestem, hogy vajjon mi fog történni? Ki fog vétót kiáltani s az áradat ellen gátat emelni? Peregték az ügyek gyors egymásutánban, s néhány perc múlva, egyetlen feljajdulás nélkül 8—10 csecsemőt szakasztottunk le az egyház kebeléről, s vágtuk a kösziklához. Ma is fájdalommal s az önvád bizonyos nemével gondolok rá vissza, bár új ember voltam.

Jött a tavaszi közgyűlés. Aggódo tekintettel kutattam a tárgysorozatot. És úgy volt — igen — úgy volt az, mint egy félévvel azelőtt. Az elmaradhatatlan államosítás ott kísértett.

A lelkiismeret vádoló hangja iszonyú erővel támadt rám. Szóltam. Szólni kellett. Egyesek kirohanásnak vették. Voltak — közeli ismerőseim — kiktől bátorítást reméltem, de ők szereplési viselkedésnek nevezték eljárásomat. Ám volt mégis valaki, kinek lelke helyeselte felszólalásomat, kinek hatalmas szavára a vihar lecsendesült. Hálás köszönetemet ezennel nagy lelki örömmel rovom le iránta:

Tisza Kálmán úr iránt, kiről többen azt állították, hogy ő is rokonszenvez az államosítással. Mondhatom hogy nagy tévedés volt.

E tárgyra vonatkozó elveimet ott csak jelezhetvén, azért azokat az általam felvetett címbeli kérdésre adandó felelettel e helyen kísérttem meg kifejtteni, vizsgálva az *autonomiát (önkormányzatot) és államosítást a lélektan s történelem törvényei alapján.*

Az én óhajomásom az lett volna, hogy az egyházi önkormányzatban bírt drága örökségre s az ezt fenyegető veszélyre egyes egyházaink presbyteriumainak figyelmét felhívjam. Sajnos, ezt távolról is csak kis részben van reményem elérni, saját erőtlenségemen kívül azért is, mert egyházunk nyilvános élete s közügyei iránt oly magas fokú a közöny, hogy egyházkerületünk ezen egyetlen közlönyre, oly népes városban is

* Olvasd el csak a mi Máté 14. 30—31-ben van megírva. Szerk.

mint például Hajdú-Szoboszló, alig 5—6 példányban jelenik meg.*

Meggyőződésem, hogy ha az a bomlási folyamat mely a reformált egyházak iskolai önkormányzatára (autonomia) vonatkozó felfogásban az utóbbi időkben megindult, kellő időben meg nem szűnik, élete lassú sorvadás, dicsőség nélküli halál lesz. — a szó való értelmében — ágyban párnák között. Pedig ez az egyház volna igazán jogosítva arra, hogy a költő szavait ajkaira vegye: „Legyek fa, melyen villám fut keresztül, vagy melyet szélvész csavar ki tövestül; legyek kőszirt, mit a hegyről a völgybe eget-földet rázó mennydörgés dönt le.“ Ha jöni fog, ha jöni kell, ilyen halál illik hozzá.

Alig múlt el az a századokon át megsemmisüléssel fenyegető s összetartó veszély, alig kezdett feltűnni élete egén a szabadulás napja: megromlottak az egykor világos szemek. Vajjon az örvendező tapasztalatlan gyermek nézett-e vakmerően a ragyogó napba? Vagy a sötét börtönt elhagyott rab meggyengült szemei nem bírták meg a szokatlan fényt?

Délben is tapogat és megütközik, mint a vak.

Vagy az egyházmegyéek azon határozatai, melyekkel a félrevezetett vagy a szabadságtól megittasult egyházközségek jogelalkúvó határozatait nem ritkán könnyű lelkiismerettel helybenhagyják — nem a vak tapogatódzását igazolják-e?

Veszélyesek e határozatok, mert az egyházat szervezetében és létezésében támadják meg.

Mint a család gyermekeiben, mint a nemzet nyelvében: úgy az egyház iskoláiban él. Szálló íge immár: „a kié az iskola, azé a jövő!“

Ragadja el a halál a családból e gyermekeket; írjuk ki a nemzet lelkéből nyelvének szeretetét; ajándékozza el a szabad egyház iskoláit: megszűntek élni. Megmaradhat a gyermekeiben már fel nem éledő apa: nem család az már; megmaradhat a nyelvét vesztett nép: nem az előbbi nemzet lesz az többé; megmaradhatnak az iskoláikat elalkúvó egyházak is, nem a magyar kálvini reformált egyházak lesznek azok a jövőben; pedig nekünk azoknak kell, s azok is akarunk maradni, a kik eddig valánk. Ezt azonban egyedül önkormányzatunk alatt álló iskoláink útján érhetjük el.

Történeti tény, hogy a reformáció, hajdan a mint valahol lábát megvetette s egyházait megalkotta, egyideűleg iskoláit is szervezte. Őseink a szabad vallásgyakorlatot nemcsak abban

tartották, hogy az íge a felnőtteknek alkalmas és alkalmatlan időben mindig hirdettessék, hanem gondoskodásuk tárgya volt az is, hogy gyermekeik is részesüljenek ez isteni jóban. Ők véres harcaikat nemcsak a szószerűk, hanem iskoláik: a kicsinyek temploma szabadságáért is vívták. Iskoláikért, melyekben gyermekeiket Isten és hazaszeretetre, az egyházhoz lelkiismereti s politikai szabadsághoz való tántoríthatlan ragaszkodásra, a népek életét biztosító erkölcsi és világi tudományokra oktatták s nevelték, nemcsak földi javaikat, hanem szabadságokat, véreket sőt életüket is önzetlenül áldozták

Teljesen elég volna, ha e tekintetben egyedül a pozsonyi vértörvényszék működésére, azokra a mindenökből kifosztott családok, földi javaik köréből elrabolt, aztán a gályák kintpadjára hürcolt nemesekre és nagyokra hivatkoznám.

Őseink meggyőződése az volt hogy **„az egyháznak élete fenntartása céljából az iskolákra feltétlen szüksége van; egyiket a másiktól elválasztani mindkettő romlása nélkül nem lehet.**

Száma nélküli felírataikban, folyamódásaikban, határozataikban e felfogás van kidomborítva; vallásszabadságot biztosító törvényeikben az iskolák, mint **„a szabadvallás-gyakorlat feltételei s főeszközei mindenütt az egyházzal együtt említettnek,** mint például az 1647 : 8. 10. 13; 1649 : 12; 1687 : 26. t.-cikkben.“

E meggyőződés, melyért a hatalom ellen több százados harcot vívtak, ma is megdönthetetlen igazság mert:

Mik voltak nekünk a mi felekezeti iskoláink?

1. Az egyházat fentartó s az egyént boldogító vallás megszerezhetése tekintetében a nagy közönségre nézve majdnem kizárólagos helyek.

2. Vallását, egyházát csak az szeretheti igazán, tehát csak az lesz kész azért minden áldozatra, ki a tudományok világánál tiszta látást nyervén, a vallásnak, szabad vallásgyakorlatnak becséről olvasás és szabad gondolkodás után meggyőződött; a tudományt és szabad gondolkodást pedig, mely nélkül a nép elvész, az iskolai nevelés nyújtja.

3. Ez iskolák voltak az egyháznak erőforrása és veteményes kertje.

Mikor a lelkes harcosok idők folyamán fáradtan félre vonultak, elszóltattak, sokszor azonban dúrva erőszakkal elhürcoltattak, az üresen maradt helyeket legott mások foglalták el. Újabb újabb csodálatos sereg támadt. S hogyan támadt? E lelkeseket, e tudományyal, hittel, törhetlen bátorsággal felkészült nagyokat, a történelem igazolása szerint, nem az istenített állami,

* A 17 ezer lakosságú Hajdú-Szoboszlón 6 előfizetőnek jár lapunk, ezek közül is 4 lelkeszi jellegű, Makóra meg egy példány se jár.

hanem azok a szegény, közsegélyből, közteher-viselésből fenntartott iskolák szültkék és nevelték. Ezekből kerültek ki az örökemlékezetű nemzeti és hithősök, a gályák láncra vert rabjai, a nagy lelkű alapítók, az egyházon s annak jövőjén rajongó szeretettel csüggő számanélküli névteleknek, kiknek áldozatkészsége tette lehetővé igen sok ma is létező virágzó iskoláink felállítását.

Padrah Sándor

kir. közjegyző.

A városi nagy egyházak sorsa.

II.

A magyar prot. egyházak alkotmánya nem fejlődött egyenletesen.

A reformáció korában és még azután egy pár századig nagyon arisztokratikus jellegű volt és a vidéken a nemesi elem, a városokban a tanács gyakorolt rá befolyást.

A század elejétől kezdve pedig mindenütt demokratikussá változott és az egyenlőség elve a gyülekezetekre nagyon is rá nehezedett.

A fokozatos hatóságok szervezete sem valami szerencsés. A körülmények és a nemzetietlen államkormány arra kényszerített bennünket, hogy öt egyházkerület közt daraboljuk el az egységes magyar református vallás híveit és gyülekezeteit. Az újabb fejlemények e politikai rendszabály visszahatását még a püspöki rendszer kifejlesztésével is súlyosbították.

Nem elég baj az magában véve is, hogy ország-szerte csak minden tizedik esztendőben tudunk kevés időre egyesülni; egyházkerületenkint is csak az évenkénti két gyűlés alkalmával vagyunk egyek s időközben nincsen kerület és nincsen kormány. A püspök és a főgondnok csak elnökök és szerepök a gyűlés idejét leszámítva figyelmet is alig érdemel. Arról pedig, hogy a tanítóknak és a közép és felső iskoláknak alig van helye az autonómia sáncaiban, most nem is szólok.

Ilyen körülmények között mindent elkellene követnünk arra nézve, hogy a gyülekezeti és az egyház-megyei szervezet lehetőleg tökéletes legyen, akadálytalanul működjen és a természetes haladás útját egyengesse. E célból égető szükség volna az egyházmegyék újabb és helyesebb felosztására, a nagy egyházmegyék és a nagy monstros egyházak felaprózására, mindenütt az egymásnak megfelelő elemek és gyülekezetek ok-szerű csoportosítására.

Sehol nem bosszúlja meg magát a mostani elavult szervezet jobban, mint épen nagy egyházaknál.

A falu bizodalommal csüng esperesén, mert eleitől kezdve szokva volt mind az engedelmességhez, mind a szövetkezésben rejlő biztosítékhoz és segedelemhez.

A városok pedig kezdettől kezdve a maguk lábán jártak, századok óta a függetlenségre törekedtek, és ezt mind az anyagi téren, mind politikailag ki is vívták és biztosították.

Nem szabad azért őket a vidék mértékével mérni és nem célszerű azokat a vidéki egyházmegyék szövet-ségébe bele kényszeríteni.

Más a falu és más a város. A falun központ ma is a templom és ha akarja, valóságos próféta a lelkész. A városban a színház, iskolák, városháza, múlatóhelyek, üzlet, hivatal, egyletek, az ezer forrásokból táplálkozó

nyilvánosság foglalja le a lelkeket és itt a templomoknak csak másodrendű szerep jutott.

Falun elég a kis templomban felhangzó kenetes predikáció, mely a nép műveltségi, hazafias, vallásos s egyéb igényeit kielégíteni képes, és a lelkésznek tisztességes társadalmi és vallási élete, mely ott a nyilvánosság előtt folyik le és mindenre építő hatással bír. Városban a legjobb egyházi beszéd is kevés, mert a hívek igénye nagyobb, sem hogy azt a lelkész a szószék-ből kielégíthesse. Nincsenek is annyira a templomra utalva az emberek és ha a lelkész nem forog közöttük, családi és magán életének tisztaságával sem fog reájuk hatni.

Falun bátran magához várhatja a lelkész híveit; azok mind családi, mind anyagi, mind egyéb gondjaikban is okvetlenül felfogják papjukat keresni. Városban utána kell menni a híveknek a prédikációval is, a lelkészi gonddal is és az egyháznak, ha megakarja vezető szerepét tartani a társadalomban, hozzá kell fordulni a különböző jótékony vallás-társadalmi egyletekhez is és mind ezúton, mind néplapok és a sajtó felhasználásával mindent el kell követni arra, hogy az egyház iránti érdekltség, a vallásos öntudat és áldozatkészség lángja magasra lobogjon. Falun elég az egyet-len presbiterium és az egyházközségi gyűlés. Gondnok, egyházi választásban, adó beszédében, közmunkában mindenki részt vesz, a dolgokat mindenki ismeri, gyűléseken ellenőrzési jogát tetszése szerint gyakorolja. Városban bonyolult a helyzet, ismeretlenek az egyház ügyei, nehézkes a presbiterium működése és hogy a hívek elne aludjanak, a jogok kiterjesztésére, a presbiterium decentralisációjára, kisebb gyülekezetek alakítására van feltétlen szükség.

Ezért nem helyeselhetnénk, ha a debreceni egyház lelkészei a jelen helyzetben nem az önálló debreceni városi egyházmegye megteremtése, hanem a debreceni 50,000 lelkes nagy egyház falusi gyülekezetté lesüllyesztése mellett foglalnának állást. Nem számolnának Debrecen múltjával, nem vennék tekintetbe a város és a falu eltérő karakterét, erővel bele fektetnék e nagy hatalmas várost a szerény vidéki gyülekezetek rövid ágyacsájába és ezzel rossz példát mutatnának a többi magyarországi nagyvárosi református egyházaknak is és a mi még ennél is több: tönkre tennék Debrecent.

Azt vetik ellen, hogy itt nagy bajok vannak, hogy az egyház igazgatása ezekben kerül; az adó hátralék 148,000 koronán túl van; az egyházi adópénztárat 43,000 korona adósság terheli s ez a hiány évről-évre 15—20,000 koronával növekszik s hogy a 36—40,000 korona évi adóból alig folyik be 8—10,000. Ezért van szüksége Debrecennek egy erős, hatalmas kézre mely papokat, tanítókat s hivatalnokokat megrendszabályozzon, a vagyoni nyomorúságokat megorvosoljon és mindenben vezessen és ellenőrizzen.

De bármily hatalmas keze is legyen a kabai nagytiszteletű esperes úrnak s bár mily odaadással előkészülettel és buzgalommal végezze is hivatását; útját állja az egyház tömege. 50,000-en felüli lélekszám, 6 lelkész ugyanannyi s. lelkész, 53 tanító, óriás anyakönyv, milliós számadás és annak mértőföldes mellékletei; kötetnyi jegyzőkönyvek, egy nagy közigazgatási, vagyoni kezelési rendszer, egyházi, templomi s egyéb felszerelési tárgyak; mindezek számbavevése, felülbírlása, egy a helyi viszonyokkal nem ismerős esperesnek valóságos lehetetlenség.

De ha még, a mint tanítottunk és a mint el is várjuk, a nagytiszteletű esperes úr ezeken a nehézsé-

geken áthatolhatnia, erejét okos segítők megválasztásával megsokszorozná: felügyelete akkor is csak a külső formások, számadás rendben tartására szorítkozhatna és a debreceni egyház belső vallási életének felújítását nem eszközölhetné; nem pedig azért, mert míg többi egyházi szeretetteljes bizalommal fordulnak hozzá, Debrecen csak erőszakos hatalmasságot látna benne, a ki az egyház régi függetlenségét megsemmisítette s a kinek uralmát lerázni szent kötelesség.

A harcok, a melyeket eddig Debrecen az esperessel vívott kellemetlenek voltak, a küzdelem; a mely az egyházmegyébe való végleges beolvadással kezdetét fogja venni, egyenesen vészthozó leend.

Kár lenne mind az egyházmegye mind Debrecen mind az esperes nyugalmáért és lelki békességéért.

Annyival inkább nagyobb kár, mert a harc és a küzdelem mind hiában esnék s a hit élet felvirágzása azokat nyomon nem követné. Az egyház nem kaszánya és itt a korbács nem sokat tehet. Ide lélek kell, a vallásos buzgóság, az egyház iránti érdekelttség felkeltése s azt az esperes közbelépése meg nem adhatja, azt a hivatalnokok, hívek s presbiterium felett suhogó vas vessző ki nem erőszakolhatja.

Ime általános a kívánság, hogy a templomokban ünnepek alkalmával kettős istenítisztelet tartassék, hogy a Csapó-kertben imaház épüljön, hogy a rendes istenítiszteleti cselekvények rendes egyházi alkalmazottak által végeztessenek, hogy a lelkészek külön anyakönyveket vezessenek és a cura pastorális és a belmissio munkáját az egész vonalon mindenütt felvegyék. Mit tehet e kívánságok megvalósítására az esperes? Egyházközségi káplánokat kényszerít a hívekre? Hogyan hajtsanak szavára, midőn lelkészeik mostani szolgálatait is kevesellik? Honnét fizessék azokat, midőn a bejövő adóból még a belhivatalnokok fizetése sem telk ki és az egyházi igazgatás költségeit már is az alapok fedezik. Nagyobb adót ajánl? De hiszen a mosani se folyik be s aztán hol lesz az a presbiterium, a mely azt a mostani körülmények közt azt a nagyobb adót megszavazza. A fizetések, adó és hátrányok erőszakos végrehajtására kényszerít? De hiszen a hívek épen azért nem fizetnek, mert az egyház ellen szolgáltatását nem becsülik és hirtelen megrohanva felő, hogy sokan a szélnek mennek.

De itt van a sokszor felpanaszolt közönyösség, mely a gyűlések elhanyagolásában és a választásokban való részvétlenségben nyilvánul.

Ez előtt három éve, 9 ezer önálló egyházi adófizető közzül csak 600 és egy néhány gyakorolta szavazatát; a múlt év december havában végbement szavazás alkalmával pedig csak 538! Mindezekben a bajokon csak a decentralizáció, a nagy gyülekezetek megosztása, a külön presbiteriumok felállítása, az önálló egyházmegyévé alakulás segíthet csupán.

De más szükség is van.

A nagy városi egyházak kormányzata, vagyonkezelése sehogy sem illeszthető be a vidéki egyházmegye keretébe. Az egyházmegyei gyűlések évenként kétszer tartatnak, a nagy egyházak presbiteriumai előtt pedig minden gyűlés alkalmával megfordulnak olyan ügyek, a melyek felsőbb hatósági, tehát egyházmegyei megerősítésre szorúlnak. Szervezeti szabály, költségvetés, építkezések, vagyon szerzés, eladás, iskola építés, tanító beállítás, az idő és alkalom követelte különleges intézkedések, mind az egyházmegye közbelépését, előzetes jóváhagyását követelik. Debrecen, hogy a maga ügyeit az egyházmegye keretében teljesen törvényes

úton lebonyolíthassa, állandó egyházmegyei kirendeltségre, örökös küldöttségekre szorúlna. Az ügyek természeté miatt nem lehetne azok határozatát kár nélkül bevárni s nem lehetne azok költségeit könnyen elviselni.

Debrecenre nézve még azzal a nehéz kérdéssel is le kellene számolni, hogy mi lesz az eddig felsőbb hatóságilag meg nem erősített szervezettel, az annak alapján alkalmazott hivatalnoki karral, általában az eddig önálló hatáskörben foganatosított intézkedésekkel?

Igy áll tehát a helyzet.

A nagy városi gyülekezetek helyzete tarthatatlan, de az egyházmegyébe való belépésök ezen a helyzeten nem fog javítani.

Más a város, más a vidék s mind politikailag mind egyházilag ezzel a körülménnyel számolni kell. A vidéki egyházmegye esperese, ha lelkét kiteszi és ha magát megöli is, mélyre ható változtatásokat nem fog a városi gyülekezetek életében eszközölhetni. De az egyházmegyei kormányzat szabályai a nagy városi egyházakra gyakorlatilag nem is alkalmazhatók s ha azok alkalmazása mégis erőszakoltatnék, ebből újabb, nagyobb bajok származnának mind a városokra, mind az egyházmegyékre, mind magára a református egyházra.

Itt nincs más megoldás, mint a városoknak vagy magok, vagy a szomszéd gyülekezetek bevonásával külön önálló egyházmegyévé alakulni és így az egyházalkotmányba múltjuk, természetes súlyok, jelen helyzetük, jövőendő fejlődésök követelményei szerint elhelyezkedni.

Térjünk átál erre a megoldási módozatra is.

Dr. Ferenczy Gyula.

Hol az igazság?

Perdöntő bíró lenni nem akarok, nagytiszteletű szerkesztő úrnak egyenes felhívására* azonban hajlandó vagyok Hodossy Bélának *50 templomi ének* című műve felől véleményemet úgy a P. Nagy Zoltán úr bírálatának, mint a szerző által erre adott válasznak figyelembevételével röviden elmondani.

1. Igazsága van bírálónak abban, hogy a füzet énekei általában mély fekvésűek. A vezérdallam (sopran) felső hangja ugyanis rendszeren a kétvonalú *c*- vagy *cisz*, a kétvonalú *d* már ritkán, csak egyes nagyterjedelmű énekeknél (33. Zsoltár 137. és 162. dicséret) fordul elő. Ilyen alacsony hangállásban a gyülekezet éneklése bágyadt és erőteljen. Szerintem egy, két vagy har: adfél fokkal magasabb fekvés sokkal megfelelőbb lett volna. A vezérdallam mély fekvése miatt a kísérő szolamok (alt, tenor, bass) is alacsonyabb hangkörösre szorúlnak, miáltal a műnek *karéneklésre* való alkalmazhatósága vált kérdésessé. Alantjáró bas susokkal tudvalevőleg nem lehet erőt kifejteni, a tenor sem tud a kis nyolcadban érvényesülni; de legkinosabb helyzete az alt szolamnak van, mely a műben sokszor egész sorokon keresztül az egyvonalú *c* alatti mozgásra van kárhóztatva. (30. Zsolt. 1. sor; 61. zolt. 3. és 4. sor; 92. zolt. 4. sor; 104. zolt. 1. sor; 137. dics. 1. sor stb.) Abból pedig, hogy a hangzatok

* Szügyi Józsefet, mint kinek chorál könyve külföldön is el van terjedve, tehát, szaktekintély, igenis egyenesen mi hívtuk fel a nyilatkozatra, mert csodálkozva láttuk hogy ime új énekes könyvünk szerkesztésének a küszöbén láttuk hogy azzal sem vagyunk tisztában, hogy vajjon az *interludiumok* jogosultak-e, vagy sem? Szerk.

leginkább szétszórt helyzetben állanak s hogy szerző szinte félni látszik attól, hogy a két alsó (tenor és bass) vagy két felső (sopran, alt) szólam egy hangban egyesüljön, az a baj származott, hogy a középszólamok (tenor, alt) kifejlődni nem tudván, azoknak mozgása szűk-körre nem egy éneknél csak 4—5 hangra terjed.** Ezt a tömör és szétszórt hangzatoknak váltakozó alkalmazásával lehetett volna elkerülni. A közreadott 50 ének az előttünk fekvő kidolgozásban és hangfekvésben gyülekezeti éneklésre kevésbé, karéneklésre még kevésbé alkalmas.

2. Az összhangosításra véleményem az, hogy ha a *tiszta tétel* szabályait szigorúan vesszük, akkor a mű sok tekintetben kifogásolható; de ha a mai irányzatnak hódolva egy kissé elnézők akarunk lenni, akkor az összhangosítás egészben véve tűrhetőnek nevezhető. De még így is súlyos kifogást lehet tenni az ellen, hogy szerző tételek végén (fermátáknál) többször használ *hatod* (sext) *hangzatot*; mint például a 35. 81. 135. 150. zsolttárokban és az 5-ik dicséretben; sor kezdetén meg nem egyszer találkozunk dissonans (dominans sept) hangzattal (32. 34. 36. 50. zsolt. és 70. dics.) Az sem szolgál a mű előnyére, hogy szerző a vegyes (tisza és szűkített) ötöd meneteket minden tartózkodás nélkül használja dallam folyamán is. Erre hét eset van művében (32 zsolttár 6. sor 5—6. ütenye közt, 33. zsolttár 2. sor 2—3. ütenye közt a tenor és alt szólamban stb.). Felemlitem még, hogy az uralgó heted hangzatot kétszer (25. zsolttár 2. sor 6—7. ütenye közt és Uram a töredelmes 3-ik sor 2-ik ütenyében) nem a szokásos módon, nem is teljes szabályszerűséggel oldja fel s hogy a 28. zsolttár 3. és 4. ütenye közt egymásután közvetlenül két uralgó heted hangzatot alkalmazott. Készséggel elismerem másfelől, hogy P. Nagy Zoltán úrnak az összhangosítás ellen felhozott idézetei, a mennyiben fermáták után minden szólamvezetési és hangzati szabály szünetel, meg nem állanak s azok szerző által más jeles művekből vett példákkal meg is erőltetettettek.

3. A közjátékokra — melyeknek használatát szerző elítéli — véleményem az, hogy azok megfelelő módon alkalmazva továbbra is fenntartandók. A közjátékok szükséges voltát azok rendeltetése igazolja, s ez abban áll, 1. hogy a sorok (zenei tételek) közötti szünetet betöltsék; 2. hogy a sorzáró hangzatot a sorkezdő hangzattal összekössék; 3. hogy a gyülekezetet az új sor kezdő hangjára mintegy rávezessék. De megkivántatik a közjátéktól, hogy az egyszerű, rövid, dallamos ritmikus és *chorálszerű* legyen. Gyors futamú, trillás, világi és profán közjátékok tiltatnak. Hodossy úr abban téved, hogy „a közjátékokat a chorál ének jellegével általában ellentétben állóknak s vele összhangzásba teljességgel nem hozhatóknak” tartja. Ez nem áll. Igenis összhangzásba hozhatók, úgy is kezelendők. Tény, hogy közjátékokkal sok visszaélés történik, de ez még nem ok azoknak elvetésére. A német protestánsok Fischer M. G. nyomán 1821. óta állandóan használják s a'ig készül Chorálkönyv ezek nélkül. Bach Sebestyénre a lehető leghatározottabban hivatkozik Hodossy úr, a *Choralgesänge* ugyanis tisztán mint emberi hangszerv által előadandó énekmű tekintendő, hol közjátéknak semmi értelme. A *gesang* jelentése elég vilá-

** Mint kuriozumot felemlitem, hogy a 74. dics. alt szólama tulajdonképen csak két hangból (cis és d) áll. Előjön pedig a d 28-szor a cis 8-szor s az é egyszer. A 119. zsoltt. alt szólamában pedig 38-szor fordul elő a c vagy cis. Minő sivár egyhangúság.

gosan utal arra; de abból is következtethető, hogy Bach ezen művében sok ének magas női soprannak megfelelő magasságban van feltéve; így a többek közt a mi 64. dicséretünk 344. szám alatt (Vom Himmel hoch da komm'ich her), és a mi XLII. zsolttárunk dallama a 136. lapon 282 szám alatt (Freu dich sehr, oh meine Seele.* A hazai cherálkönyvek is közjátékokkal vannak kiadva, így az evangélikusoknál Nagy Lajos és Chován Zsigmondé nálunk reformátusoknál Sz. Nagy Károlyé, Borsay Samuél***. Katholikusról pedig talán elég lesz az első szaktekintélyre Zsaskovszkyra hivatkoznom, ki a közjátékok ügyében ezt mondja (Orgona iskola 73. lap): „Az orgonász, ha csak kísérete egyhangú s vontatott lenni nem akar, a közjátékokat nem mellőzheti, ennél fogva a mint egészbeni elvetésébe nem egyezhetünk, úgy másrésztől csak mérsékelt és vigyázatos alkalmazását ajánlhatjuk“. Nyugodjon meg ebben Hodossy úr is!

4. Végül nem hagyhatom szó nélkül, hogy nyolc éneknél a dallam változtatva, hogy ne mondjam: ferdítve van közölve. Az előszóban azt olvassuk, hogy erre szerző majd másutt felel; nem hiszem azonban, hogy ezen eljárásának igazolására csak egyetlen elfogadható érvet is képes lenne felhozni. Ugyan mi lenne énekeinkből, ha minden szerző vagy kiadó hasonló eljárásra feljogosítva érezné magát? Az ilyen eljárás könnyen zavart és kételyt támaszt; e mellett kegyelet sértő is. És habár kevés kilátás van arra, hogy gyülekezeteink énekléséből az itt-ott mutatkozó félhang eltéréseket valaha kiküszöbölhessük, az mindenesetre kötelességünk, zenetanároknak első sorban! hogy kiadványainkban az énekek dallamát eredeti tisztaságukban tüntessük fel, úgy a mint az régi énekes könyveinkből, de a legújabb kiadott francia ref. énekeskönyvnek (Psaumes et Cantiques) hangjegyei után is teljes bizossággal megállapíthatók.

Szügyi József.

KÖZÉLETÜNK.

Köszönet.

A rákóczy-i ev. reform. egyház templom alapja javára a lefolyt 1900. év folyamán a következő kegyes adományok érkeztek.

1. Ref. egyház Szováth 4 kor. 2. Debrecen szab. kir. város 20 kor. 3. Ref. egyház Nyir-Bogát 2 kor. 4. Ref. egyház Szentés 6 kor. 5. Ref. egyház Debrecen 20 kor. 6. Ref. egyház Tépe 2 kor. 7. Ref. egyház Kaba 4 kor. 8. Baja város tanácsa 10 kor. 30 fill. 9. Szentés város tanácsa 2 kor. 94. fill. 10. Bus Sándorné T.-Verseny 1 kor. 11. Ref. egyház Bih.-Udvari 2 kor. 12. Ref. egyház H.-Nánás 10 kor. 13. Ref. egyház Törökszentmiklós 30 kor. 14. Ref. egyház Szoboszló 4 kor. 15. Ref. egyház Bih.-Sámson 1 kor. 16. Ref. egyház T.-Ugh. 7 kor. 17. Ref. egyház Füz.-Gyarmat 3 kor. 18. Ref. egyház T.-Igar 3 kor. 19. Ref. egyház Szatmár 4 kor. 20. Pécs szab. kir. város tan. 10 kor. 21. Ref. egyház Tisza-Verseny 6 kor. 22. Ref. egyház Szeghalom 20 kor. 23. Ref. egyház Mező-Berény 2 kor.

* Bach ezen művét én más kiadásban bírom, mint Hodossy B. (Leipzig Breitkopf et Härtel) Ezen kiadásban nem 319 hanem 371 chorál van. Sz. J.

*** Már említettük, hogy Szügyi Józsefnek is van chorál könyve, melyről valószínűleg túlszerénységéből nem emlékszik meg s tudomásunk szerint az is közjátékokkal adatott ki. Szerk.

24 Szentmiklós József 2 kor. 25. Új évi perselypénz (1900. jan. 1.) 2 kor. 7 fill. 26. Március 15-én iskolai ünnepélyen gyűlt perselypénz 1 kor. 77 fill. 27. A magyar keresztyénség 900 éves jubileumán gyűlt perselypénz 2 kor. 43 fill. összesen 182 kor. 51 fill., azaz egyszáznyolevankettő korona és 51 fillér.

A mikor ezen kegyes adományokat a nagy nyilvánosság előtt is nyugtazni van szerencsénk; egyben fggedjük a nemes adakozók tett adományaikért a leg-halásabb köszönetünket.

Ugyancsak bátrak vagyunk még egyszer felkérni mindazon nemes szívű egyeseket s egyházakat, kikhez kéro ivet voltunk bátrak küldeni, miszerint a kéro ivet habár adomány nélkül is, méltóztassanak hozzánk visszaszármaztatni

A legmélyebb tisztelettel levén
Rákóczy, 1900. év december 31-én.

Szentmiklós József,
ev. ref. lelkész,

Rékási János,
gondnok.

Levél a szerkesztőhöz.

Nagytiszteletű Szerkesztő úr!

Kedves Barátom!

A jó szív sugalta nemes cselekedet iránti hálából egy részről, más oldalról pedig hasonló tette buzdításul a legnagyobb örömmel közlöm veled s becses lapod olvasóközönségével, hogy dr. Szmik Gyula nagy-ági kincstári főorvos úr, ágostai hitvallású, kinek b. e. édes anyját közelebb kísértük ki sírjába, a következő szép szavak kíséretében küldött a *felső-bányai ev. ref. egyház* céljaira 200 koronát: „Az övéit még a sírban is híven gondozó egyháznak zsenge korom óta tartozó hálából és immár az egyház hantjai alatt pihenő felejt-hetetlen jó szüleim emléke iránti kegyeletből az egyház iránti mély tisztelettel dr. Szmik Gy.“ E jó lelkű ág. hitv. úri ember évenként 10 koronával járul egyházunk fenntartásához. Mig így segíti Isten az erőtlenekeket, addig bátran harcolhatunk mi itt is hatalmas elleneinkkel: a vak hit és közönynyel. Az önkéntes áldozatkészség tartotta fenn eddig ez exponált egyházat, ez óvja meg az ellene fenekedők ellen jövőben is! Kiváló tiszteletem nyilvánítása mellett,

F.-Bánya, 1901. jan. 15.

tisztelevé szerető barátod

Nagy Lajos,
ev. ref. lelkész.

A váncsodi egyházból.

Kellemes meglepetés. A XX. század első évének első hónapjában, vagyis folyó hó 20-án, helybeli lakos özv. Vajda Lajosné, szül. Fónyad Eszter asszony, jó anyagi viszonyok közt, de annál nagyobb és tisztos egyszerűségben élő nő, szeretett fia által 200 koronát küldött hozzám azon izenettel, hogy fordítsák azon összeg renoválásra váró váncsodi ev. reform. templomunk és tornyunk költségeinek részbeni fedezésére. Nem tudom és nem is keresem az okot, hogy vajjon Isten iránti buzgó hálaérzete serkentette-e a tisztos öreg asszonyt e valóban nemes tette, hogy őt aggkora dacára is felgyógyította épen e napokban, súlyos betegségéből, vagy pedig a templomban, hol a mikor csak az öregséggel járó körülmények megengedik, mindenkor szeretet megjelenni, jó lelkére gyakran hullott, jótételre buzdító istenigék szólitották-e az áldozati oltárhoz? Bármelyik ok legyen is a valóban nemes tett rúgója, én örömtelt szívvel hirdetem azt, kérve az egek Urat,

hogy a beteg testben is épen érző lelket tartsa meg még igen sokáig fennkölt gondolkozásában és cselekedeteiben s adjon úgy egyetemes, mint legközelebb váncsodi, igen gyenge anyagi viszonyok közt élő ev. reform. egyházunknak minél több ily gondolkozású és cselekvésű agg és ifju egyháztagekat! Ugy új élet hajnala derülend reánk az új század bölcsőjében és forrón szeretett anyaszentegyházunk lerázva magáról a sok időn keresztül viselt szegénység szorító láncait, biztosabb léptekkel fog közeledni rendeltetése nagy célja felé!

Váncsod, 1901. január 21.

Bethlendy Sándor
ev. ref. lelkész.

A bodzafa puska.

(„Fogadj Isten“ a „Tiszántúl“ „Adjon Isten“-ére.)

A hét elején kedves meglepetésben részesültünk; s róla említést nem tenni igazán gyöngédtelenség volna. Ugyanis:

Szerkesztenek Nagyváradon egy telivér néppárti lapocskát „Tiszántúl“ címen. Van benne minden színből bőven; fehér is, fekete is, kék is, zöld is, veres is egyaránt. Dicséri Rakowszky t, szidja a Tisza-klikket s olykor-olykor melleleg egyházipolitikával is foglalkozik...

Ennek a néppárti lapocskának január 17-én megjelent 14. számában bizonyos „Kóby“ nevű fráter (felelőnk különben lehet konfráter is!) kegyes volt olvasóinak a „Debreceni Protestáns Lap“-ról referálni s ennek folyamán előbb Dr. Ferency Gyulával, majd Dr. Bacsoni Lajossal, főképpen pedig alólírottal, mint e lapok felelős szerkesztőjével közvetlenül foglalkozni. Hogy milyen modorban? Azt magyarázni nem érdemes. A kinek végzete úgy hozta magával, hogy az efféle lapokat figyelemmel kell kísérnie, az ezt a modort különben is igen jól ismeri; s a ki talán még eddig nem ismerte, rendelje meg a „Tiszántúl“ fenn említett számát s látni fogja milyenforma modorban írhatott valaha az a híres *Sámbár Mátyás*, kinek stylikai remekléseért egy alkalommal a fogait harapófogóval rántották ki.

Mohamedről fel van jegyezve, hogy mikor a valóságos örvöngés rajta erőt vett; ugrált, tombolt és ordított, mint a teve csikó. Így tombol, táncol és fickándozik „Kóby“ úr is.

S miért e komédia?

Hát nagy dolgok történtek jámbor olvasó. A „Debreceni Protestáns Lap“ felelős szerkesztője cikket irt a debreceni népkonyháról s abban arra a hallatlan vakmerőségre vetemedett, hogy azt merészelte hangoztatni, miszerint Debrecenben a vezetőelem minden téren, a hol emberbaráti munkáról van szó, a református lakosság kell hogy legyen, s a kálvinistákat nyomban adakozásra buzdította. S aztán Dr. Ferenciazon nagy szellemi és anyagi erőkről beszélt, melyekkel mi reformátusok rendelkezünk; s Dr. Bacsoni meg pláne a protestáns egyetem létesítésének a szükségét a tudomány és haza fontos érdekeivel indokolta.

Nohát ezek mégis csak szörnyűséges dolgok úgy-e bár!? Hogy már ezek az eretnekek és épen Debrecenben ilyeneket is mernek hangoztatni! Nosza rajta; tanítsuk meg őket amúgy labancosan!

Persze a „Tiszántúl“-nak s önnek tisztelt „Kóby“ úr, ki oly apróra ismeri a debreceni viszonyokat hogy szinte kísértetbe jövünk önt itt a közelben a Szent-An-

nán keresni, az efféle hangok nem tetszenek. Önök azt szeretnék, ha mi azt hirdetnők, hogy szereljünk le s Debrecen polgárságát kézesókra vezéreljük abba a bizonyos aulába, hol az egy akol pásztorai az engedelmesség feltétele alatt megbocsátani mindig készek. Az is kellemesebb volna önökre nézve, ha veszedelmes propagandájok előtt leragadt nyelvvél s összedugott kézzel hűnnyászokdnánk meg s embereiket, híveiket első helyre állítanók és ültetnénk mindenütt, hol Debrecen repraesentálásáról s annak a jellegnek a kidomborításáról van szó, melyhez több mint 300 esztendő minden dicsősége fűződik!

Értjük igenis s éppenséggel nem csodálkozunk rajta, hogy, mert mi egy cseppet másképpen gondolkozunk, nem voltunk eddig szerencsések az önök tetszését és helybenhagyását megnyerhetni.

De bocsánat! Nekünk úgy tetszik, hogy önök nagy tévedésben vannak. Mert hiszen mi az önök tetszésének és helybenhagyásának kiérdemelésére nem is pályáztunk soha. Ellenkezőleg: azt tartjuk legnagyobb jutalmunknak, hogy ha önök reánk fenekednek s szívesen elküldenének bennünket a legelső alkalommal oda, hol az a bizonyos bors terem.

Azért, hát értsük meg egymást. Mi szívesen elfogadjuk a „Tekintetes“ címet is; sőt szólíthatnak bennünket ha úgy tetszik, akár „kendtek“-nek is; hiszen a múlt év folyamán egyik lapjuktól ezt a titulust is megkaptuk már; s szerencsésen túl éltük. De hogy a pápa lobogóját erre a mi „kopott kollégiumunkra“ kitézzék; vagy Debrecenben olyan hegemoniára jussanak, mint a minőre jutottak önök már eddig is az ország több városában: no arra egykönnyen nem leszünk rá s míg lesz bennünk egy csepp apáink véréből, ez ellen minden erőnkkel agítani szent kötelességünknek ismerjük s lesz rá gondunk, hogy az ilyen „Kóby“ féle támadásokra *mindaddig, míg a néppárt s klerikalismus agresszív aktiójával fel nem hagy,* minél busásabban rászolgálunk.

Mi a harcot soha nem provokáltuk; önök kényszerítettek bele s még nagyon messze vagyunk attól, hogy az önök által használt fegyverekhez nyúlánk. Csak annyit tettünk eddig meg, hogy a vészjelt megadtuk s az aggasztó jelekre híveink előtt rámutattunk. Hogy meggyünk-e tovább? Az egyedül önöktől függ. De talán kötelességeink nekünk is vannak magunk iránt.

Azzal az „adó-emlegetésével“ meg mit akar „Kóby“ úr? Vegye tudomásul, hogy ha majd mi hozzánk is elérkeznek azok az üdítő szelek, melyek éppen most Franciaországban a szekularizáció lobogóját oly vigan lengetik, éppen nem lehetetlen, hogy belőlünk hamarabb lesz Debrecen városa első virilise, mint „Kóby“ úrból.

Ha hát ön tisztelt „Kóby“ úr, a mi munkánkat „kovás puskával“ való támadásnak minősítette, az ön fegyvere meg nem egyéb, mint „bodzafa puska“ mely se nem „puffan“ se nem árt, hanem csak gyerek kezébe való.

Egy részét azonban az ön cikkének mégis csak leírjuk ide, mert ennek esetleg még hasznát is vehetjük. Hogy is méltóztatik csak írni?

„Debrecenben igen jól van dotálva a helv. hitvallás és papjai is“. (Olyanformán ugyebár, mint a kis prépost?) A várostól is akármit könnyen megkaphatnak prezentbe. Állítanak tehát fel a Szt. József egylet mintájára felnöttek tanítását (bocsánat, ha nem éppen zamatos magyarság, mi hűen idézünk!) a Szt. Antal kenyere mintájára jótékony társulatot: a Szt. Vince szerént jótévő egyletet. Hitoktatást a katona raboknál,

mit megtagadtak napdíjak hiányában s így a katolikus káplán tanított önök helyett is. Istentiszteleteket a filiálisokban; missiót nazarénusaik számára; látogatást a betegekknél; kikísérést a halottaknál s mert eddig theologusokkal prédikáltattak, nem helyettesített, de folytonos személyi munkát a hívek körül s ilyen verseny mellett, ha eldönthetetlenül marad is a harc, de a jó ügy a szegények nyerni fognak.“

Ez az egyetlen passus a „Kóby“ cikkében, a mi a komoly szót megérdemli. Ehez is nagyon sok kritika fér azonban, mihez „Kóby“ úr nem ért s midőn szíves tanácsát megköszönjük, arra kérjük: ne fájjon neki a mi fejünk; majd csak segítünk mi a magunk baján s tőle sem eszt, sem erőt nem deprekálunk.

Debrecen, 1901. jan. 22.

Szerkesztő.

A Protestáns Egyházi és Iskolai Lap helyreigazítása és felvilágosítása.

A fent nevezett lap f. évi 3:ik száma az egyházi hírek rovatában a következőket írja: „A kongrua és a lelkész özvegyek cím alatt Lapunk múlt száma a Debr. Prot. Lap nyomán azt a hírt közölte, hogy a kultusz-miniszterium a törvényt akkép értelmezi, mintha a fizetés-kiegészítés csak a lelkész halála napjáig járna, az özvegyek kötelesek volnának az elhalt férj által felvett összeget visszafizetni s az özvegyi és kegyeleti év alatt nem kapnának fizetés-kiegészítést. A *nevezett lap* szerint ez ellen a sérelmes intézkedés ellen a tiszántúli egyházkerület főgondnoka a múlt év decemberében felterjesztéssel élt. E fontos ügyben a kulturminiszteriumból a következő helyreigazítást és felvilágosítást kaptuk. Tény, hogy a kongrua-törvény az elhalt kongruas lelkészek özvegyeiről nem intézkedik; tény, hogy ebben az ügyben a múlt évben előbb a dunántúli, azután a tiszántúli egyházkerület felirt a kulturminiszteriumhoz, *de az teljességgel nem felel meg a valóságnak*, hogy a miniszterium a fent említett intézkedéseket tette. Ellenkezőleg. A valódi tényállás az, hogy a miniszterium már a múlt év novemberében, tehát a tiszántúli főgondnok felterjesztése előtt egy hónappal ebben az ügyben a dunántúli egyházkerületi elnökséggel folytatott tanácskozás alapján a következő megállapodásra jutott. A lelkész-özvegyeknek nem kell visszafizetniök az elhalt férj által fölvetett kiegészítő összeget. A lelkész-özvegyek azon időre a míg a lelkészi hivatal ellátása az ő törvény szabta kötelességek, adminisztrator-tartási segélyt kapnak. Ilyen esetekre az állam minden egyháznak s így a református egyháznak is adminisztrator-tartási átalány-összeget ad, amelyből a kongruas lelkész-özvegyek kárpótoltatnak. A reform. egyetemes egyház (a konvent útján) 32 ezer korona átalányt kap. Ez a valóság. Köszönettel vettük és készséggel közöljük ezt a helyre igazító felvilágosítást, amely újabb bizonyítéka annak, hogy kormányunk a kongrua-törvény végrehajtásában teljes méltányossággal jár el.“

Ha ennek a közleménynek csupán az lenne a célja, hogy a közlő lap eshetőleg valamelyik korábbi számában közölt saját híradását rektifikálja: semmi szavunk nem lenne hozzá. De mert világos, hogy az egész a mi lapunk ez évi 1-ső számában közlött congrua-hirnek akkor *félhivatalos dementije* lenni: nem tehetjük, hogy szó nélkül hagyjuk. Nem akarjuk ismételnit azt, hogy mit írtunk 1-ső számunkban; utalunk e tekintetben a magunk lapján kívül magára a Prot. Egyh. Isk. lapra, melynek 2-ik számában egészen helyesen van a tőlünk átvett hír közölve. Ezek szerint

nem mondtuk sehol egy szóval se, hogy „az özvegyek kötelesek az elhalt férj által felvett összeget visszafizetni“, mi az özvegyi és kegyeleti évről szoltunk, melyre már sok helyen kiosztatott az esedékes kiegészítő illetmény, a melyet tehát az özvegy nyugtázott és vett fel, és nem „az elhalt férj“; s még az ily módon felvett illetményről se mondtuk, hogy a miniszter elrendelte volna a visszafizetését. Vegyük sorra a helyreigazító és felvilágosító közleményt.

Három dologról van szó t. laptársunkban. Első, hogy a fizetés-kiegészítés csak a lelkész halála napjáig tartana; 2-ik, hogy az özvegyek kötelesek volnának az elhalt férj által fölvevett összeget visszafizetni, 3-ik, hogy az özvegyek az özvegyi és kegyeleti év alatt nem kapnának fizetés-kiegészítést. S mind eme kérdésekben felszólaló közleményünk, mely miniszteri intézkedésről szól, nem felel meg a valóságnak.

Az elsőt állítottuk, bár nem a laptársunk által most közölt kitételekkel, s fentartjuk ma is, mert a kultuszminiszterium múlt évi dec. 12-én 94593. sz. a. kelt leiratában arra hívja fel a tiszántúli egyházkerület elnökségének figyelmét, hogy a lelkészjövendele-kiegészítés az egyes lelkészeket csak addig a napig illeti meg, a melyen meghaltak vagy állásukról eltávoztak. Ebből azonban csak azt következtettük, a mi keservesen be is következett, hogy a lelkészek özvegyei, árvái javára a kegyeleti vagy özvegyi évre a congrua további folyósítása megszűnik. A minthogy a folyósítás az egyh. ker. pénztárnál meg is lett szüntetve. Ebben az értelemben jeleztük, hogy egyházkerületi főgondnokunk, mint egyh. kerületi congruabizottsági elnök felterjesztést intézett a kultuszminiszteriumhoz. Hogy a dunántúli egyházkerületi elnökség már novemberben tett ilyen nemű felterjesztést: azt megengedjük. De t. laptársunk is megenged nekünk néhány dolgot, pl. a mi elnökségünk a dec. 12-én kelt leirattal szemben novemberben még nem foglalhatott állást; a dunántúli elnökség eljárásáról a tiszántúlinak semmi tudomása nem volt; de — ha épen lett volna is — nem elégedhetett volna meg a dunántúlnak a tiszántúltra ki nem terjedhető intézkedésével. Így hát a decemberi felterjesztés értékéből a novemberi egyáltalában nem von le semmit. Kissé különösen is hangzik laptársunknak ez a kifejezése: „a miniszterium a dunántúli egyh. ker. elnökséggel folytatott tanácskozás alapján a következő megállapodásra jutott.“ Mert ha volna is e fontos ügyben értelme az ilyen „megállapodásnak“: tartozhatik-e az a magyarországi reformált (sőt az összes protestáns) egyházak egyetemére ilyen alakban? Már csak elvileg is megnyughatunk-e egy olyan „megállapodásban“, mely egyházi törvényeink biztosította jogukat oly közelről érinti? (Lásd Egyházi törvények I. 3. r. IX. fejt. 237. §)

A 2-dikat, hogy az „elhalt férjek által felvett összeget“ az özvegyek (ugyan, hát a kinek se özvegye, se jogutóda, se vagyona nem marad?) kötelesek lennének visszafizetni, ismétellen hangsúlyozzuk, soha sehol sem mondtuk. Ilyen értelmű leiratot nem ismerünk, s fantáziánk sem elég erős arra, hogy a képzeletből vegyünk. Annyira világosan fejeztük ki magunkat, hogy ilyen értelmet még erővel se lehet belemagyarázni közleményünkbe. A már egyszer fölvevett s nyugtázott javadalmazást tudunkkal sem állami, sem egyházi vagy egyébféle közszolgálatban viszi nem szoktak követelni. Aztán a lelkész se rendezheti be magának úgy az elhalás idejét, hogy az épen a fölvevett illetmény leszolgálásának idejével quadráljon! Ilyen gondolatra bi-

zonnyára még a miniszteriumban sem jönnek. Tár-gyunkkal, közleményünk intenciójával annyira tisztában vagyunk, hogy készek vagyunk ajánlatot tenni arra, nézve, hogy ha az a kifogás alá vett, de napvilágot csak t. laptársunkban látott visszafizetéses kérdés közleményünkben befoglaltatik: kifizetjük mind a sajátunkból azt az összeget mely egyházkerületünk özvegyeitől a dec. 12-diki 94593. számú leirat folytán immár visszatartott, még pedig a rövideget szenvedett özvegyek javára. Egyébként mi még szerencsésebbek vagyunk, mint a szegény dunántúliak, mert hiszen t. laptársunk felvilágosításából következtetve ott az özvegyek felett már november hóban meghúzták a lélekharangot. Nálunk csak későbbben. Teljesen igazságtalan hát azzal vádolni meg minket, mintha valamely állítá-sunk „teljességgel nem felelt volna meg a valóságnak.“ Mikor mi semmi ilyesmit nem állítottunk. Ezúttal t. laptársunk saját magának lesz kénytelen ezt a bököt megtartani.

A harmadik dolog az, hogy az özvegyi és kegyeleti év alatt az özvegyek nem kapnak fizetés-kiegészítést. No, ezt mondtuk, ezt közöltük, beismerjük, s hogy igazat mondtunk, ezt ugyan t. laptársunk az „adminisztrátor-tartási segélyről szóló hírével meg nem cáfolja.

Mondtuk, írtuk, mert világosan, félremagyarázhatatlanul benne van a már idézett miniszteri leiratban. Fel is jaidúltunk reá, s elismeréssel adóztunk egyházkerületi főgondnokunknak, a ki reá mutatván szentesített egyházi törvényeinkre, fölterjesztéssel élt a sérelmes miniszteri intézkedés ellen.

Azzal az adminisztrátor-tartási átalánnyal, melyről ezúttal veszünk először hírt, s mely előbb talán a káplántartási átalány címe alatt kezdett volt bemutatkozni s közforgalomba jönni, csak nem fogja félrevezetelni magát a magyarhoni öt református egyházkerület? Harminckétezer korona! teringettét! mekkora összeg! Kerek summában 32 ezer korona! Majd az is folyósítatik valamikor, a congruához hasonló gyorsasággal.

De ha t. laptársunk most már annyira belejött abba, hogy a miniszteriumban informáltassa magát, igen lekötelezett volna, ha distingvalta volna a kérdést és abban az irányban is „felvilágosított“ volna bennünket, hogy ugyanazon egy, vagy pedig két külön javadalmazás lesz-e az adminisztrátor-tartási és káplántartási átalány? S ha külön lesz: mekkora lesz a 32 ezer koronás adminisztrátor-tartási átalánnyon kívül a káplántartási? Mert hiszen ez utóbbi címen már az 1899. évi jun. 14-iki convent 9228 kor. 09 fillért hozott javaslatba.

És ha a dunántúli elnökséggel folytatott tanácskozás folytán a miniszterium valamiben már megállapodott:* nem lehetne e tudni, vagy csak sejteni is, hogy pl. a máramarosugocsi egyházmegyében T. . . . án 1900. évi április 27-dikén elhalt lelkész özvegye mikor és mennyit kap abból az átalányból? a ki pedig 1901. ápr. 24-ig jogosítva van a lelkészi javadalom élvezésére. Nem látjuk-e, hogy a congrua-törvénynek (jó előre látással csak olyan negatív stylusban tartott L. 11. §. II. 2.) káplántartásra s fuvarozási költségekre vonatkozó intézkedése hogyan zsugorodott össze idáig? Egész tisztelettel felvetjük a kérdést, hogy hát nem jogos e a követelésünk a káplántartási illetménynek a folyósítása kérdésében? Nem helyesebb, méltányosabb, czélszerűbb-e a kiegészítő összegek megszakítatlan folyósítása a lel-

* Minő formák között? s minő kötelezettséggel?

kész halála után is, míg az özvegy viseli az egyházi hivatal ellátásának költségeit, mint ilyen új címet vezetni be az ügy menetébe, minő az adminisztrátori átalány, melyet a törvény sem ismer? S hogyan osztja megint szét ezt az egyes kerület a jogosultak közt? Honnan van véve az adat arra nézve, hogy erre? Szükségre a 32 ezer korona épen elég? Hisz annak a meghatározása annyi kiszámíthatatlan esélyből függ hogy biztos, megnyugta ó számítást tenni a lehe tetleg, séggel határos. Mert azt aligha remélhetjük, hogy ha kiderül, hogy marad belőle, azontúl alább ne szállíttatnék. Ha pedig nem elég: hogyan kunyorálunk még hozzá boldogult Gergely Károlyként még „egy kis kongruácskát?”

Épen nincs azért mit örülni ennek az ily módon ígérkező megoldásnak, hiába vette t. laptársunk köszönettel a miniszteriumtól a helyreigazító felvilágosítást vele egy nézetben nem lehetünk, s azt hisszük, hogy a ki törvényadta jogainkat feladni nem akarja, aki érdekeinket jól fogja fel: igazat ad nekünk.

Közleményeink végén mi azt sürgettük, hogy a kérdést tegye magáéva *együttesen* az egyetemes egyház. Felszólalásunk főczélja épen ez volt és nem az esetleges félrevezetés. Most már még több okunk van ezt kérni. Egyenkint, széttagolva aligha mehetünk valamire. Ugy értesültünk, hogy február hóban az 1900. évi 68. számú conventi határozatban szervezett bizottság ülést fog tartani. Arra kérjük már most e nagy érdemű bizottságot, tekintsen végig azon a kacskaringós és döcögős uton, melyet a kongrua-ügy ez ideig a háta mögött hagyott. Vegye számba a felgyült, összetorlódott nehézségeket, gyűjtse össze a dunántúli, erdélyi, tiszán-inneni s tiszántúli egyházi lapokban eddig is napvilágot látott s e kérdésre tartozó közleményeket; méltassa kellő figyelemre a szenvedett sérelmeket. Különösen szivlelje meg az Erdélyi Prot. Lap idei 3-ik számában közlött fájdalmas beismerést, melyben olyanok vannak elmondva, a melyeket magunk is ismertünk ugyan, de a melyeket — propter bonum pacis — abban a reményben, hogy előbb-utóbb meglesz találva a módja a tévesztések, tájékoztatlanságok okozta sérelmek orvoslásának, nem akartunk eddig enynyire néven nevezni. Átalán véve hassanak oda, hogy mi is azzal az elismeréssel fejezhessük be a congrua-ügyben valamikor utolsónak jelezhető felszólalásunkat, melylyel dunamelléki t. laptársunk, t. i. „kormányunk a kongrua-törvény végrehajtásában teljes méltányossággal járt el.”

S a Prot. E. és I. Lap szerkesztőjét teljes kartársi bizodalommal kérjük, hogy foglalkozván a most felmerült kérdéssel, átvéve közleményünket, a folyton felmerülő nehézségekkel szemben legyen támogatója egyetemes érdekünk megvédelmzésének. Hogy minő igaz érdekek s mily fájdalmasan vannak idáig is kellő figyelmen kívül hagyva, s hogy lelkészi karunk részéről e miatt minő elkeseredés kezd megnyilatkozni: azt mi a közvetlen érintkezés folytán a maga valóságában egészen látjuk. Ennek látása készlet, hogy szót emeljünk és a nyilvánosság előtt sürgessük a jogos igények teljes kielégítését.

Csak egy pár szavunk van még. Ugy látjuk, hogy az 1900. évi április hó 24—27. napjain tartott conventi ülés 72. számú jkvi pontjában kinevezett kiváló tekintélyű öt bizottsági tag közül csak két tagnak lehetett alkalma a congruakérdéssel a megbízás ideje óta a legnagyobb közvetlenséggel tüzetesen foglalkozni. Anélkül, hogy egyházunk e kiváló jelesei közül csak egy hajszálnyira is akarnók érinteni bármelyiknek ugy odaadó buzgóságát, meleg érdeklődését, mint tárgyismeretét: kívánatosnak tartjuk, hogy a február hóra tervezett ta-

nácskozásban részt vegyenek azok is, kik az egyes kerület részéről a kongrua-ügy súlyos terhének hordozásával megbizattak. A rendezkedés, lebonyolítás sok olyan kérdést vetett fel, melyre nézve felette kívánatos az egyöntetű megállapodás. Ezeknek a részleteknek az ismerését a kérdéssel az utóbbi időben nem foglalkozóktól kívánni nem lehet. A mi egyöntetű eljárásunk, intézkedésünk pedig a kultuszminiszterium dolgát is megkönnyíti, s így minden irányban kedvező eredményre vezethet.

R.

IRODALOM.

Levél Csermőből. (Egy fűcsa sajtóhiba. „A mi predikálásunk.” Sinai Miklós emlékezete és *arc képe*. Rác Károly lelkésztársunk méltó panasza.) Készakarva írtam, hogy Csermőből, mert ez a levél nem Csermőről fog szólni — noha szinte önkénytelenül jön az embernek, hogy írjon erről a jobb sorsra érdemes — az arad megyei oláhság nagy tengerén 3 évtized óta nagy és fontos nemzeti és kulturális missiót teljesítő, 28 évig leányoskó ló s csak 4 év előtt anyásított, de az egyházi felsőbb hatóság által még mindig csak futtában látott kis egyházzól, valamint a már miniszterileg háromszor megállapított, de még a múlt évről sem folyósított congruája, sem lelkészi, sem tanítói fizetéssel kellőleg el nem látott, de mind két minőségben már rég megbizattott *lelkész-tanítójáról*, ki 14 évi működése után (magan vagyona elfogyván) immár igazán ajkaira veheti e congruácskás világban Jeremiás szavait: „*Én vagyok a sanyaruság-látott ember.*” (Jer. Sir. III. r. I. v.)

Hát mindezekről sokat lehetne írni, azonban hagyjuk ezt tavaszra!

E b. lap ez évi 2-ik számában megjelent kis cikkekémbe helyett: „*Arany*” „*Fiannak*” *című versén kívül*” ez van nyomtatva: „*Arany*” „*Titánok*” *című versein kívül.*” Azt a „*Fiannak*” *című verset tartom én olyannak, melynek minden szava aranyat ér.*

A mi predikálásunkról is sokat lehetne írni, de én egy nemsokára megjelenő könyvre akarom az olvasó közönség figyelmét fölhívni, melynek címe: „*A mi predikálásunk*” lesz. Szerzője pedig *Vásárhelyi Zsigmond* új-banovcei lelkésztársunk, kinek „*Bibliái képek*” *című 1892-ben megjelent kötete ismert nevet szerzett e nagy tudású, költői lelkű s szerénységben utólérhetetlen s bármely gyülekezetnek díszére való lelkésztársunknak.*

A múlt hó vége felé vettem az előfizetési felhívást s mivel a mi egyházmegyénk országos nevű eseprese dec. 27-én kelt körlevelében szíves volt azt ajánlani, fölhívom én is e lapok t. olvasóinak nagybecsű figyelmét e mindenesetre tartalmas kötetre. Fizessünk elő reá minél többen hogy megjelenhessen. Hogy pedig a t. olvasó közönség megérthesse, miért adtam fejemet arra a tolakodással határos szerénytelenségre, hogy ajánlok egy oly szerzőt, ki az én ajánlásomra sohasem szorult, elmondok valamit.

A múlt év végén olvasható volt e b. lapokban lelkészi karunk egyik kitünőségének, Rác Károly szapárfalvai lelkésztársunknak egy lelkes fölhívása *Sinai Miklós* tiszteletéhez. Arról van szó csak, hogy a „*Szabad Egyház*”-ban megjelenjen „*Emlékezés Sinai Miklós-ról*” *című tanulmánya s 60 fillér előfizetési díj beküldésére kéri a közönséget. Én azt gondoltam hogy Sinai Miklós* tiszteletői seregestől küldik majd be a 60 fillért

s a napokban arról értesültem a tudós szerzőtől hogy összesen 7-en rendelték meg a „Szabad Egyház” kérdéses 3 számát. Mi lehet ennek az oka?! Bizonyosan a nagy hidegség, de nem az, a mi most kint a természetben érleli a földet, hanem az, mely az emberi szíveket egészen megvette a mai korban. Ugy vagyok értesülve, hogy a t. szerző újabb fölhívást tesz közzé, melyben azt is jelezni fogja, hogy *Sinai Miklós* arcképet is mellékel a lapokhoz. En azt mondom hogy ezt az arcképet meg kell szerezni minden református iskolának, mert ha templomainkban nem is függesztünk fel képeket, de azt már meg kell kezdenünk, hogy elhált jeleseink arcképeit mind nagyobb számmal lássuk iskoláink falain, hol eddig hogy sokszor mit láttunk és látunk mai nap is, arról talán jobb is nem beszélni.

Rácz Károly szavaival végzem: „Csak 50 frtot kellene összehozni s annyi is aligha gyűl össze, holott mily sok hiábavaló sőt káros, ártalmas dolgokra pazarolják az emberek a pénzt, erre meg oly szűken csergedez a pártfogás forrása.”

Ennyit akartam csak elmondani.*

Csernő, (Arad-megye) 1901. jan. 15.

Vadas Gyula
lelkész-tanító.

„A magyar királyság, keresztyénség és reformáció.” Egyházi beszéd. Irta és elmondta 1900. dec. 30-án Budapesten Szász Károly püspök. Érdekes és a szokásos egyházi beszédektől elütő jellegű praedicationio ez. Igazi alkalmi beszéd. Egyházkerületi végzés alapján ugyanis a múlt év utolsó vasárnapján a duna melléki kollegáknak templomukban meg kellett emlékezni a magyar nemzet keresztyénné léte és a magyar királyság felállítására 900. évfordulójáról s e célból íratott és mondatott el a kezünk alatt levő érdekes beszéd amely I. Kor. 8. 6. alapján nemzeti létünk 3 nagy korszakáról szól u. m. 1. a pogány korszakról a keresztyénség felvétele előtt, 2. a keresztyén Magyarországról a reformációig s 3. a magyar protestantizmusról korunkig. Szokatlan az alkalom, szokatlan a beszéd tartalma is. Inkább história, mint biblia. Azért homiletikai szempontból nem is lehet, de talán nem is szabad bírálat alá venni. De azért nekünk tetszik s úgy érezzük s úgy tudjuk, hogy gyakorló lelkész korunkban az ezredéves ünnepek alkalmával mi is ilyen historiai háttérrel és színezettel bíró beszédet mondottunk s a historiai tényekre alkalmazott erkölcsi igazságok a hallgatókra mély hatással voltak. Így volt, így kellett lenni Budapesten is. Szász Károly esze, hite, tolla, szelíd verőfény gyanánt ragyog e beszéd minden során s biztos kézzel vezeti hallgatóit végig az ezeréves múlton, hogy annak utolsó mesgyéjéről rámutasson a jövőben reánk váró nagy feladatra. Különösen érdekes, a mit különben csak sejteni enged, hogy nem zárkózik el azon hypothesis lehetősége élől sem, hogy az ősmagyarok vallása vett valamit fel az indogermán race vallásából is. (Ipolyi Arnoldot az 50-es években e hypothesisért verte a porig Csengeri!) Mi is ebben a nézetben vagyunk.

* Tisztelt barátunk indítványához, mi is szíves-örömet járulunk. A ki teheti fizessen elő úgy a *Vásárhelyi Zsigmond* művére, mint a *Sinai Miklós* arcképére és e nagy emberünkről szóló értekezésre. A mi különösen *Vásárhelyi Zsigmond*ot illeti, (mert hiszen *Sinai Miklós* bemutatásra nem szorúl) mi ismerjük őt legjobban s jó lélekkel állítjuk, hogy minden sora, a mit ír, magasan felette áll a köznapinak. Valóban ő is azok közé a jeleseink közé tartozik, kiket még ezután kell felfedeznie a nagy közönségnek; hoiott rég világot, de a nagy közönség nem őt magát, hanem csak fényét ismeri. Szerk.

Mert p. o. a *vérszerződés* nyomaira csakis az indogermánoknál találunk. De természetesen ez sem a turáni eredetet, sem az ural-altáji rokonságot nem alterálja.

Szíves kérelem. A hozzám érkezett kérő és sürgető levelekre elhatároztam, hogy arra az időre, a mikor a „Téli Ujság” szünetel, tehát március 1-től december 1-ig „*Igazmondó*” cím alatt egy minden héten, Szombaton, 8 oldalon megjelenő néplapot adok ki. Ez a néplap közöl mindent, a mi népünket érdekli, a melynek olvasása ismereteinek bővítésére s lelkének épülésére szolgál. Miután azonban nálunk a jól szerkesztett lap is akkor él meg, ha olcsó, az előfizetési árat a lehető legalacsonyabbra szabtam. Kilenc óra: 90 kr.; felére: 60 kr.; három óra: 30 kr., ha legalább 10 példány küldhető egy csomagban. Egyes előfizetőknek 1 frt. 20 kr. 9 óra. A lap kiadója Hornyánszky Viktor lesz.

Felkérem tehát lelkész-társaimat és egyházunk tanítóit, kiknek a „Téli Ujság” elterjesztésénél is sokat köszönhetek, hogy ez új lapot is karolják fel s igyekezzenek mennél inkább elterjeszteni híveik közt, mely jó munkájukat bizonyára áldás fogja kísérni. A lap előfizetési ára, hozzám Berek-Böszörménybe, legkésőbb febr. 20-ig küldhető. Tisztelettel vagyok, Budai János ref. lelkész, a „Téli Ujság” szerkesztője.*

Női arcképek. Irta s a sárospataki református nőegylet első nyilvános ünnepélyén 1900. szept. 16-án felolvasta: *Radácsi György* theol. tanár. Sárospatak, 1900. 1—24 lap, ára 20 fillér.

A sárospataki református nőegylet kiadványainak I. füzeté gyanánt jelent meg a címben említett művecske. Művecskét írtam, amennyiben terjedelmére gondoltam a szó leírásánál; bár fontos, nevezetes műnek is nevezhettem volna tartalmánál fogva. Már maga az egylet neve is felhívja figyelmünket: *református* nőegylet. Az a cél pedig, melyet felolvasások tartásával és azoknak terjesztésével maga elé tűzött, a legnagyobb mértékben elismerésre méltó — s minden nőegyletnek melegen ajánljuk figyelmébe, kivált ha ilyen termékei lehetnek, mint *Radácsi* füzeté. A „Női arcképek”, — egy a közönséghez intézett s a nőegyletek igazolását célzó előszón kívül — három cím alatt négy bibliai nézők az alakját mutatja be színesen, szeretettel megrajzolva: a *Jezábel*, *Bethániai Mária* és *Mártha* és *Perpétua* alakjait. *Jezábel* alakját intő, a többi háromét követendő példakül állítja a mézes szavú szerző közönsége elé s a finom rajzoknak, eleven hittell, lélekkel megírt jellemzéseknél hatása alatt hinni kell, hogy nem eredmény nélkül állította oda. A jótékony célu s igen olcsó, érdemes füzetet a legmelegebben ajánljuk mindenkinek megszerzésre és e olvasásra, a ki társadalmunk s közelebről református hitéletünk erősítésével, ápolásával lélekben foglalkozik.

A Jézus asztalánál. Beszéd. Irta: *Péterfi Dénes* kolozsvári unitárius pap. Kolozsvár 1900. 8° 111 l. Tizenkilenc úrvacsorai beszéd van a füzetben az egyházi évkör szerinti sorrendben, a legtöbb imádsággal is ellátva. Tudjuk, hogy *Péterfi Dénes*nek jeles írói

* A magunk részéről melegen ajánljuk a Budai „*Igazmondóját*” minden érdeklődő b. figyelmébe; ha olyan lesz, mint a „*Téli Ujság*”, jó lesz. De más oldalról az is bizonyos, hogy *nyári* hírlapolvasó közönségünk még nem igen van. Szerk.

tulajdonságai vannak. Ezeket e füzetben foglalt beszédekben is csillogtatja. Egymást érik a színes leírások, a hatásos festések. Stylusa erővel teljes s a megindításnak eszközeivel rendelkezik. Erre is törekszik. Nem meggyőzni, hanem megindítani akar a modern írás minden művészetével és titkával. S az egészen helyén való is, hogy az Ur asztalánál a szíveket akarja megnyerni. Az is a modern íróra vall, hogy nem hosszadalmaskodik, hanem röviden, de annál frappánsabban igyekszik a hívek lelkét meg- és fölrázni. Inventionja sokszor megragadó pl. a III-ik XIII-ik stb. beszédben. A beszédek szerkesztésében is a hívatott és gyakorlott író látszik. Mindig egy-egy talált bibliai textusból indul ki, s ahöz tartja magát, mint főtételhez. Választékos izlés, művelt lélek, képzett elme, meleg szív, sok talentum, élénk írói véna tűnik ki a könyv minden sorából... Mégis... mégis olyanok ezek a beszédek nekünk, mint a virág, amelynek nincs illata. Kedvtelve olvassuk őket, gyönyörködünk bennök, de nem érezzük az isteni erő hatását. Mintha nem is templomba valók volnának! Vajjon megindul-e ezekre „az a benső, lelki folyamat, mely magának a keresztyén *idvezítésnek* és *idvezülésnek* a folyamata?” Hol van ezekben az Idvezítő, a ki lett Istentől szentség, igazság és váltság? Ki által idvezül a szerző és hívei? Ráraghatunk a Jézus Krisztusra mindent. Mondhatjuk, ahogy a szerző mondja (XVII. b.) „hogy ő a szellemi élet legmagasabb kifejezője; az érzelmi és erkölcsi világ addig nem ismert tökélyes megtestesülése; a legtisztább és legfenségesebb eszményiség, amilyenről valaha ember álmodhatott; a legsodásabb és bámulandóbb valóság, amilyent a világ még soha sem látott; Istennek szerelmes, szentséges fia, az ember örök eszménye, halhatatlan, örök ideája.” (94. l.) Mondhatunk ennél még sokkal halmozottabb és sokkal gazdagabb epithetont, de micsoda szegénység mindez ahhoz az egy szóhoz képest, hogy ő: Idvezítő, Megváltó!! Ez hiányzik a Péterfi könyvéből. De hát ha ez benne volna, akkor nem volna unitárius termék. Azonban mennyivel mélysegebb és igazabb volna! Egyébként meglehetősen zavart Krisztológiát találunk Péterfinél is, mint általában az unitárius íróknál.

K Ü L F Ö L D.

A bázeli missio.*

A bázeli evangyéliumi missió-társulat immár 85 évre tekint vissza s missió-iskolája 84 évre. A „testvéregyesületek”-nek 1816. augusztus 16-án a missió-iskola megnyitása napján hangoztatott jelszava: „*nem erővel, sem nem hatalommal, hanem az én lelkem által*”, ezt mondja az Ur (Zak. 4. 6.) még ma is ünnepélyesen cseng fülünkbe s nem is mehet a jövőre sem soha feledékenységbe.

A bázeli missió abból a német keresztyén társaságból nőtte ki magát (Deutsche Christenthumsgesellschaft) mely 1780. óta összekötő kapocs volt a kicsiny, szétszórt, de folyvást erősülő német és helvét vallásos egyesületek között s hova-tovább mind jobban fejlődött. Ezekben az egyesületekben a leányzó anyjától örökölte a honossági jogot s így talált csakhamar bará-

tokra egész közép-Európában Genftől Stockholmig, Páristól Szent-Pétervárig. A fiatalabb nővér-egyesületek előállításától fogva (Barmen, Berlin, Lipcse stb.) a bázeli missió főképp délnyugotra, és közép Némethonra és Schweizra támaszkodik. Vannak azonban barátai az egész Németországon, Svéd- és Oroszországban is. Ausztriában és Magyarországon sem idegen. Kiterjesztik rá gondjukat a belföldi egyesületek is; de sokat köszönhet főként a missió iránt ébredező általános érdeklődésnek, mely hova-tovább mind szélesebb rétegekbe hat be s mindent elkövet, hogy ez az érdeklődés növekedjék s még általánosabbá legyen. E célra szolgálnak a hittérítők által látogatott számos missiói-ünnepélyek, értekezletek, részint a lelkészek, részint a laikusok számára berendezett missiói tanfolyamok, havi folyóiratok (Missionsmagazin „Heidenbote“ „Heidenfreund“) s más egyéb iratok nagyszáma.

A bázeli missió-intézetből 1816. óta több, mint 800 missionarus ment ki különböző társaságok szolgálatában a legkülönbözőbb országokba. Felemlíthetjük közülök a következőket: Zaremba Felicián, Gebat Sámuel, Hebich Sámuel, Schrenk Illyés. Sok mások lelkészekül mentek dél-Oroszországba, észak-Amerikába és Ausztráliába. Jelenleg 90—100 növendéke van az intézetnek. A ki csak népiskolát végzett, annak 6 évig kell itt tanulni. De az intézetnek gondja van arra, hogy növendékei lehetőleg teljes theologiai s olyan képzésben részesüljenek, mely a szentírásba való alapos hevezetesen nyugoszik; e célból s azért, hogy a missió területén otthonos nyelveket kiki annál inkább elsajátíthassa s általában a lelki tehetségek fejlesztése szempontjából szorgalmasan tanítják a régi nyelveket a latint, görögöt és hébert.

Ennek a bázeli társulatnak legrégebb missióját, az árminianusok és mohamedánok között, egy 1835-ben megjelent muszka ukáz beszüntette. Ugy hogy jelenlegi munkaterei között, a legrégebb az *Aranypartokon van nyugoti Afrikában* 1828. óta Összesen 8 hittérítő pusztult itt el a klíma miatt, míg végre 1846-ban az első megtértet megkeresztelni lehetett. Ma itt a bázeli missió-egyház 18,000 lelket számlál 200 különböző helyen diáspórákban; sehol sincs oly nagy eredmény, mint itt. Ákem vidékén a keresztyének ma már több, mint $\frac{1}{8}$ -dát teszik a lakosságnak; a fetischizmus mindinkább háttérbe szorul; de a testiség bűnei még mindig uralkodnak, holott az evangéliumra nézve éppen ezek képezik a legnagyobb akadályt. A missió immár a Voltán túl a német. Togo tartomány belsejébe is behatolt s itt nem sokára önálló állomása leend. Igen népes vidékek, melyekbe a mohamedán vallás Szudánból már behatolt, várnak ott a missióra. Az aranyparti legifjabb állomás, *Kumase* a mult év nyaratól kezdve romokban hever. Innen a missionariusoknak, az angol kormányzóval együtt a fellázadt asantik két havi ostroma után menekülniök kellett s közülök egy útközben meghalt. Az alig megkezdett sok sok reménnyel biztató munka Asantiban tehát látszólag füstbe ment; de azért ezzel a remény ott sincs feladva.

A bázeli missió-iskola növendékei azonban más idegen társaságokkal összeköttetésben már korán *India* felé fordították tekintetüket. Ugy gondolták, hogy ott mindenekelőtt bennszülött predikátorokat és keresztyén tanítókat kell nevelni s ezt a tervet Schoenburg hercegre Viktor jelentékeny segély ígérese által hatalmasan előmozdította. 1834. őszén érkezett meg ide a bázeli 3 első hittérítő — köztük Hebich Sámuel — s attól kezdve délnyugoti Indiában Mangalur lett a bázeli

* Ez ismertetést a bázeli missió-társulat titkáranak egyenes felkérésére s szívesen közöljük, azzal a megjegyzéssel, hogy ez az intézet nem azonos a „Chrischónával”. Szerk.

missió központja. Abban az időben Bazel Indiában fetjett ki legnagyobb erőt Európai munkásainak csaknem felerésze ott működik. Olyan emberek, mint a minő dr. Gundert Hermann volt, a ki a bibliát malay alami nyelvre fordította (meghalt 1893-ban) legjobb erejüket ennek a vidéknek szentelték. Összesen 24 állomáshely van ott s ezek között 12-ben több, mint egy negyed-millió pogány és mohamedán lakosság, közöttök minden rendű emberek, brahmánok, hercegek, döggel élő páriák. A munka itt többféle alakot ölt. Száz iskola, fel egészen a gymnasiumig áll a missió rendelkezésére, hogy a pogány ifjúsággal a világi tudományokban való alapos oktatás mellett a szentírást megismertessék. Sok türelmet igénylő munka ez, mely nem számít gyors eredményekre, de nagy reményekre jogosít. A missió orvosa s a mellette működő diakonissák azonvannak, hogy jótetteikkel még a bélpoklosok közül is nyerjenek meg lelkeket. Hat intézet foglalkozik keresztyén predikátorok és tanítók nevelésével. Gondos ápolásban részesítik a hittérítők a benszülöttekből alakult gyülekezeteket, és mert sok pogány, ha megkeresztelkedik, kenyerét vesztí, hogy ezeknek kenyeret adjon, a missió nagy különböző műhelyeket tart fent, főként szövő és téglagyárakat. De a munka koronája ezek mellett még is csak az evangelium prédikálása a pogányok százazrei között, kik közül sokan, kivált a kik az erdőkben és hegységeken laknak, még eddig soha nem hallották azt. Átalában Indiában a bázeli missió dacára az éhínség és ragályos betegségek borzalmainak, nehezen halad előre. Csak Malabár tartományában tapasztalható mintegy 10 év óta a kedélyekben bizonyos felindulás, minek következtében a gyülekezetek örvedetes módon növekednek. Sokan csak azért lesznek keresztyénekké, hogy a kísértetektől való félelemtől megszabaduljanak; vagy azért, mert valami titkos vágy hajtja őket, hogy emberhez méltóbban éljenek; vagy csupán a szükségétől sarkaltatva. De ha nem képmutatók, felveszik őket és tovább képzik. Nagy az öröm, ha üdvösségökért jönnek az emberek, és Istennek legyen hála, ilyenek is akadnak. S noha az okok nagyon különbözőek, de azért áldás ez a mozgalom. És csudálatos, hogy a pogányok közt észlelhető ezen mozgalommal egyidejűleg itt és ott a keresztyének között is bizonyos ébredés tapasztalható.

(Folyt köv.)

— E. —

A holland egyházi életből.

A templomi istenisztelet; konfirmáció és sákramentomok.

II.

A holland nép életében, viseletében, vallás és politika minden terén a kalvinizmus befolyása alatt áll! és ez az erősen puritán-kalvinista jelleg határozott nyoma meglátszik még a templomok építési tervében, berendezésében, egyszerűségében is egyaránt. A régi időből — még a katholicizmus korából fentmaradt templomok egyszerűsége és minden disztól való mentessége, valamint az újabb időben épültek teljesen a ref. izlésnek, vallásnak, isteniszteletnek megfelelőleg — mindannyian elárulják a szilárd öntudatos kalvinista jellegét. Semmi sincs a szemnek fennhagyva és mégis szép és csinos; inkább a jó akusztikus berendezésre van fektetve a főszűly, hogy a predikációt és

imát, mely fő alkatrészét képezi az isteniszteletnek, mindenki jól megérthesse és élvezhesse.

Legtöbb városban, avagy faluban is, roppant nagy méretű góth építésű templomokat találunk.* Már első látásra is, dacára régi és kopott voltának, fenséges benyomást gyakorol az emberre. Rendesen 4—5 oszlop aulá van benne. Első tekintetre látható, hogy változtatáson ment keresztül, hogy megfelelhessen a ref. izlésnek, istenisztelet tartásának. Az a rész, hol valamikor a főoltár állott, ma teljesen üres, vagy a holland ref. egyház vezérferfiái, illetve szobor alakjai található ott.* Az óriási belterület alig $\frac{3}{4}$ része van székekkel ellátva csakis a szószék környéke és közeleső részekben. A katholicus építészetnek nyomai, templomi cifraságok olykor-olykor még észre vehetők, azonban minden, mi a katholicizmusra emlékeztetne, (kereszt, oltár, kép, stb.) teljesen eltávolított.

Az egész templom az egyszerűségnek és puritánságnak mély benyomását gyakorolja. Szószék, a mely rendesen a templom középső részén van felállítva, urasztala, bibliaolvasáshoz használt emelvény, orgona és padok képezik a templom díszét. Sehol semmi festés, tiszta fehér fal mindenütt.

A szószéken alkalmazva egy bibliatartó, melyen állandóan ott áll a kinyitott nagy biblia.

A katholicus egyháztól való idegenkedését ki fejezte a holland ref. egyház azzal is, hogy a templomok régi neveit nagyobb részt eltörölte. Utrechtben, Leydenben találunk még néhányat, p. u. Szt. Péter templom, János templom stb, azonban az újakat leginkább nagysága, alakja, az utca után hol van — nevezték el. Így leve aztán: groote kerk, amstel kerk, stb.

Az újonnan épült templom, ilyen ugyan kevés van, a kor kívánalmának megfelelőleg, mondhatnám modernül van berendezve. A hollandusok már régen megoldották e feletti fontos kérdést: hogy a templomokat fűteni és világítani szükséges. Hogy annak tisztes és tiszta tartása, már izlés szempontjából is szükséges: általánosan elismert. A téli, hűvös napokban — az Isten igéje után szomjúhozó embert egészségének megőrzése — a mely bizony mondjuk meg az igazat, még istenes dolgokban is első követelmény gyanánt fellép — visszatartja sokszor az embert a templomtól. És egy öreg ember avagy gyenge szervezetű ember, ki különben „úgy vágyakozik Isten igéje után mint szomjúhozó szarvas a hideg kútfőhöz“ akaratára ellenére is, kénytelen lemondani az Isten házába való menetelről, mert a kellemetlen erős hideget 1 és fél óráig ki nem bírja. De mennyit tart vissza a nyilvános isteniszteletől a fűtetlen templom. Mily terhes a lelkészre nézve, különösen az úrvacsora alkalmával járó hosszú templomi létel, bizony mindenki elősmeri és tudja. Hosszú predikációt tartva, mely alatt rendesen kimelegszik a szónok, aztán még hosszasan hideg templomban ülni: valóságosan veszélyes. E fontos kérdést, a templomok fűtését, lehetőleg szépen és ügyesen megoldani első és főkötelességének kellene tartani ma egyházunk előjáróinak és lelkészeinek. Hiszen ezzel nem ütünk csorbát a kalvinista puritánságon, sem nem ártunk a jó izlés ellen. Mert bizony igaz az, a lélek is jobban érzi magát olyan helyen, hol a test sem szenved hidegtől gyötrő kinokat.

A test különböző részeinek hidegtől való takar-

* Utrechtben is van ilyen 5.

* P. u. Ruyter mellszobra az amsterdami templomban stb.
B. J.

gatása, jobban elvonja, s azzal való foglalkozás jobban rontja az ájtatosságot, a hallgató figyelmét s bizony nem lenne sokszor alkalma tapasztalni és hallani a szónokló lelkésznek ilyenmő kifakadásokat: „csak mondaná már a tiszteletes úr az áment“, a helyett, hogy jól megfigyelné a predikációt és annak tartalmát. És mi az eredmény, bizony édes kevés. Alig marad valami az otthoni ájtatos megbeszélésre a predikációból, hiszen a templomi hideg úgy zavarta a buzgólkodókat.

A mi a templomok világítását illeti, dacára erősen kálvinista voltomnak, mivel látom annak számtalan előnyét, ismét csak nemes újtásnak látnám ref. egyházunkra nézve. Igaz, hogy itt vasárnap 6—7 óraközt estve, mindig tartanak istenitiszteletet, tehát a világítás okvetlen szükséges is. De kérdezem, hogy nem jó volna-e nálunk is így berendezni az istenitisztelet idejét a d. u. 2—3 órai korai templomozás helyett. Mint tudjuk, nálunk a d. u. istenitisztelet nagyon gyér látogatásnak örvend. Ugyan mi lehet ennek többek közt a fő oka?! Én nagyon hajlandó vagyok betudni annak is, hogy némelyek a késői ebéd miatt, talán a déliálmom miatt, a templomozás gyors egymásutásága miatt, nem mehetnek, nem szeretnek 2—3 óra közt ismét templomba menni. Mig az estve 6—7 óra között tartott istenitisztelet mig egyfelől fenségesebb, meghatóbb is, másfelől látogatottabb is lenne. Így van ez itt Hollandiában mindenütt és nekünk a templomi világítás iránt érzett ellenszenvünk e szép és hasznos lépést nem engedni megtenni.*

Az istenitisztelet főalkatrészét és központját a predikáció képezi; a liturgikai részlet igen kis részét tölti ki az istenitiszteletnek. Szinte toldaléknak nevezhetném az éneklést imádkozást és bibliaolvasást, a predikációval szemben. Fő a predikációs és félórás rendezésben beszél a lelkész. Néha még az úri imádság is elmarad.

Az istenitisztelet menete lényegében nem, — csupán formalitásokban különbözik a miénktől. A már összegyülekezett nép előtt a bibliából felolvas egy részletet az arra kirendelt egyén, ki sohasem a pap. A nép nyugodtan hallgatja végig, avagy bibliájában utána nézi, olvassa.¹ A rész vagy vers, mit felolvasnak, soha sem „kirendelt“ nem, a holland ref.-ok sem ismerik az „egyházi évet eredeti mi voltában, a felolvasandó rész, mindig önként választott. Bibliaolvasás alatt lép fel a lelkész a szószerkekre, hol a számára kijelölt helyet elfoglalja. Mikor a bibliaolvasás bevégeződött, feláll a lelkész és megáldja a gyülekezetet és egyszersmind kijelöli; egy ének 2 avagy három versét, melyet a gyülekezet énekelni fog. Éneklés után a textus felvétele és a predikáció következik.² A predikációt rendszeren közepe táján egy közének szakítja meg, mialatt a lelkész ismét helyet foglal a szószerkeben számára elhelyezett széken. Végre a predikáció második részlete következik.

A predikáció végeztével következik az ima,³ úri-

* Nem a világítás iránti ellenszenvünk, hanem az, hogy **fatalu helyen** szerfelett bajos volna nálunk a kérdés megoldása. Szerk.

¹ Az énekkönyvek a bibliával vannak legtöbbet összekötve. B. J.

² Igen hosszú, rendszeren eltart 1 és félórásig. A lelkész kifáradva, sokszor iszik egész kényelmesen, az odakészített pohárból.

³ Ugy a lelkész, mint a közönség behunyt szemmel imádkoznak, a férfiak állanak, a nők ülnek.

imádság és ének. Éneklés végeztével az áldásvétel mit az egész gyülekezet fennállva fogad. Orgonaszólás alatt, éneklés nélkül hagyják el a templomot.⁴

Összehasonlítást nem akarok itt tenni, egyszerűen kimondom azt, hogy a mi istenitiszteletünk nekem szebb ennél határozottan. Ha a bibliaolvasást ügyesen beszönnék az istenitisztelet keretébe még jobb volna. Azonban ezzel még nem akarom azt mondani, hogy nem marad fenn némi kívánni való. Bizony jó és helyes dolog volna, ha elsajátítanánk valamit a német uniált prot. egyházak istenitiszteletéből. A szép és fenséges liturgikális részlet, mily gyönyörűen emeli a hatást. Megmenti a közönséget ama kínos passiv szereptől, mire mi, de főleg holland ref. ok kárhoztatják.*

A konfirmációról e b. lap 1900. július 27-i számában írtam hosszasan és bőven. Elmondottam ott és kifejtettem a konfirmáció lényegét, vázoltam azt az ünnepélyes aktust, melynek egy alkalommal szemtanúja voltam s igyekeztem előnyeit a holland ref. egyház konfirmálásának a miénk felett, meggyőzőleg kiemelni. Itt röviden még elmúlászthatatlan kötelességemnek tartom elmondani a következőket. A hiveknek, azaz ifjaknak, az egyház tagjaiul való beiktatása, illetve azok előkészítése képezi a holland ref. egyházak előjárói, lelkészei legfőbb feladatát. **Nagyon megértették és belátták azt, hogy az egyház erőssége fiainak, tagjainak hitében, vallásosságában áll, ezt pedig csak úgy érhetik el, ha alaposan előkészítik az egyház elveinek ismeretére, tanításának elsajátítására. Nem bocsátanak sohasem 12 esztendő gyermekeket az úrasztalához, mert tudják azt, hogy egy fejletlen gyermek, mit reá ró az egyház, mint egyik önálló tagjára azuttal — annak megfelelni teljesen képtelen. 18—20 esztendő ad jogot az úrasztalához közeledni és teljes készütség!** És mily helyes és okos eljárás ez, 12 esztendő korában a gyermeknél, elkezdtek a nagy munkát: építeni a lelket, öregbiteni a vallásos ismereteket. Vasárnapi iskolák nagy számmal, e célra vannak felállítva. A nagy munkában segítségükre vannak a lelkészeknek az u. n. vallástanárok és nők, kik nem nyertek ugyan fensőbb kiképeztetést, azonban erre a munkára teljesen kielégítőek. Kötelesek az állás elfoglalása előtt vizsgát tenni: a bibliai történetből, keresztyén hittanból, neveléstanból. Ők készítik elő hosszú 6—7 éven át az ifjakat ama nagy vizsgára, mit később 18—20 éves korokban ki kell állaniok. Azonban a konfirmációt megelőző évben még egy évig avagy 8 hónapig a lelkész tanítja őket ismét. S ekkor jön aztán a nyilvános vizsgatétel.

Ez a munka és a miénk mily különböző! Menynyivel lelkiismeretesebb ez és így eredményteljesebb is. Ugyan mondhatja-e valaki csak egy szóval is, hogy nincsen igazságom?! Hiszen a gyermeki ész, 12 éves korban, ugyan képes-e azokat a vallásos igazságokat, nehéz dolgokat felfogni, melyeket elébök szabunk? Lehet, hogy akad és van is néhány, ki betanúlja szajkó módra a §§-t, azonban nyom nélkül fog a lényeg mielőbb elrepülni. Hiszen legtöbb ember alig foglalkozik

⁴ Megjegyzendő, hogy az egész istenitisztelet alatt kétszer colletálnak; egyrészt az egész közönségtől, másrészt azoktól is, kik nem bírnak állandó helylyel, ismét meghatározott összeget vesznek. Ez bizony nagyon zavarja az istenitiszteletet. B. J.

* A német unionált egyházaktól vett példát nem tartjuk szerencsésnek, mert hiszen tudva van, hogy éppen ezekben az egyházakban kiveszett a kálvinizmus jellege. Szerk.

ezekkel a fenséges dolgokkal később, sem ideje, sem alkalma nincsen ahhoz. Hol lesz itt eredmény? Vallásatlansága, erős közönyössége hiveinknek mutatja az eredményt!

De ama kimondhatatlan nagy előny mellett, hogy erősen vallásos, hogy úgy mondjam: *tudatosan vallásos* egyénnek nyerne az egyháznak, van még egy másik megbecsülhetetlen jó oldala ismét a tanításnak az, hogy a hosszú idő (12 évtől 20-ig) sokkal közelebb hozza a tagokat az egyházhoz; magához kapcsolja őket szinte s megőrzi őket. Nem lehet félteni a könnyű elcsábítástól, az áttéréstől. Fontos dolog az, hogy az egyház hivei naponként, vagy legalább hetenként is érintkezhetnek a lelkészszel. Ez a módszer: az 6—7 éven át való tanítás, pontos előkészítés a későbbi korban való confirmatio, felette fontos és megszívleendő.

A konfirmatiói tanítás régen szőnyegen levő kérdését képezi egyházaink vezető férfiainak. Engedelmet kérek, miért csekélységem ama kéressel jön elő: *a holland ref. egyház konfirmatiói tanításmódját és templomi ünnepélyes megerősítést meghonosítani és elfogadni szíveskednének!* Én hiszem és tudom, hogy szebb eredményt érünk el mint eddig!!

A sákramentomokról¹ — tehát a keresztségről és úrvacsoráról — akarok még itt röviden szólni. Az ünnepélyes actust — melyben a különböző prot. felekezetek csaknem egyek — fogom itt vázolni csupán.

A keresztség kiszolgáltatásának hivatalos helye Hollandiában a templom, rendszeren vasárnap, a gyülekezet előtt. Meglehetősen hosszú unalmas actus. A lelkész a szószékről beszédet tart és imát mond; azután következik a keresztségi formularék felolvasása a mi végtelen hosszú. Ezek végeztével leszáll a lelkész a szószékről és elvégzi a kereszttelést a következő módon:

Háromszor ismételi a keresztteléskor mondani szokott szavakat így: „keresztellek téged az Atyának; keresztellek téged a Fiúnak; keresztellek téged a Szent-Léleknek nevébe.“ S mind a három alkalommal vízbemártott spongyát érint a gyermek fejéhez Imádság és a keresztszülékhez² intézett beszéd végeztével, vége a szertartásnak.

Úrvacsora osztás rendszeren 4-szer történik egy évben. Megjegyzendő, hogy a „szigorú (streng) kálvinisták“ ritkán élvezik a szentvacsorát. Okul hozván fel, hogy a komoly előkészítése az embernek a szentvacsora élvezéséhez nagy követelményeket állít fel, úgy, hogy azokat bajosan lehet kielégíteni. Az előkészítő bűnbánati hét talán e miatt is, de főleg mint a kath. szertartásra emlékeztető dolog, rendszeren el is marad.

Agendázás, ima, a kenyér és bor megáldása képezi a bevezető részeket. Ezek végeztével előbb is a lelkész az egyház véneivel (presbyterei) hosszú fehér asztal mellett foglalnak helyet. Aztán a lelkész veszi a kenyeret és megtöri a következő szavakkal: „A kenyér, melyet mi megtörünk, nem a Jézus Krisztus testének a közössége-é? (gemenschap)“ és adja tovább a tányérral együtt a mellette ülőnek, ez tovább így, ismét végig. A kenyér élvezése után veszi a lelkész a poharat és az apostolnak I. Kor. 10. 16-ban megírott szavait ismételve adja tovább az előbbi módon.

Miután az első csoport a kenyeret és bort körüladva élvezte, gyülekezik hasonló csoport az asztal körül, helyet foglalva, ismétlődik az előbbi ünnepélyes actus.

¹ Különböző prot. felekezetek felfogását később. B. J.
² Mindég jelen tartoznak lenni.

Hogy e mód szebb, jobb, ünnepélyesebb-e mint a mi ref. egyházaink szokása éppen nem mondhatnám?! Talán az asztal³ behelyezése jobban emlékezetbe idézi az utolsó vacsorát.

Utrecht, dec. hó.

Birtha József.

NEKROLOG.

Nagytisztelendő szerkesztő úr!

Folyó év és hó I-ső napján, midőn sokan „qui procul negotiis.“ vidám baráti társaság boldogító körében, az öröm derűjével arcukon, üdvözölték a XX. század első hajnalának felvirulását: a zord halál a legmélyebb bánat sötét fátyolát borította egy egyszerű, de boldog családi életet folytatott lelkész társunk házára. Álmosdon, kidöntve annak hosszú 73 év viharával dacolt, s az évek terhe alatt megroskadt fenntartó oszlopát Bajza Antal személyében.

Mily hű munkása volt ő az Ur szőlőjének több mint 4 évtizedre terjedt lekipásztorkodása ideje alatt, minő üresség támadt sirba dőlve a diszes lelkészi karban, mily alkotások fűződnek nevéhez az egyházakban: Kécben, hol ifjú korának lángját égette el, Értársán, hol már a kiforrott megizmosodott férfi ereje állt a kormányrud mellé, avagy Álmosdon, hol már élettapasztalatokkal ékeskedő bölcs Áron forgolódott az Ur oltára körül, nem mondom el nehogy a különben megbocsátható, elfogultság vádjával illetethessem, mint akit a vérség gyöngéd és szeretetteljes láncsa csatolt a dicsőülthöz.

Hogy mégis irok, más avatottabb tollakat előzőleg, oka az, mert — nézetem szerint — nem szabad napirendre térni minden nyom nélkül az Ur szolgálójának, bár nevüket a hír nem vette is röpke szárnyaira, az elmúlás tüzeben hamúvá lobogása felett, hogy emlékeket, nemes szívök jócselekedeteit meg ne mentjük a feledés porától.*

Vártam, ha találkozok-e kegyes Samaritánus, ki nem halad el illetlenül az útközben kidőlt lévita felett, de eddig nem jelentkeztél: írom e pár sort, mert ha én nem beszélnék: „a kövek fognának kiáltani.“

Született 1827. évben Nagy-Károlyban. Bajza József és Egey Eszter voltak szülei. Szegény, de vallásos család szegény sarjadéka. Iskoláit az akkor még meglévő n.-károlyi ref. gymu. (IV. osztálya volt) kezdte, onnan Debrecenbe vitte tudománysozomjas lelke s tanult éjt-napot egygyé téve szorgalmasan, s küzdve a „páizsos férfiú,“ a szegénység ellen, a végső erőfeszítésig.

Hittani pályafutása alatt a grádus kitünő hallgatója volt. Gazdag képzettséggel, különös előszeretettel s hívatottsággal lépett lelkészi pályájára, hol csakhamar élettársul vette szíve kedveltjét, ma már bús özvegyét Kassai Róza asszonyt, kivel példányszerű boldog életet élt 40 éven át, benne s családtagjaiban találván fel a családapai örömeiket.

Három leánya, kik közül: Ida Veress Imre lelkész társunk neje, Lenke, Takács Béláné N. Körösön és Ilona Molnár Gyula lelkész neje Deesházán voltak család életkertjének feltett s gondosan ápolt virágai, kik, az őszinte gyermeki fájdalom könyeit hullatták a nemes lélek porhüvelyét fedő koporsóra, s örzik emlékét szívök rejtekében.

³ Az úrasztala nincsen állandóan a templomban, csakis az alkalomra tétetik be.

* Bizony nem! S mi, kik a boldogult férfit haláláról véletlenül értesültünk egy valaki előtt már kifejezést is adtunk a felett való csudálkozásunknak, hogy senki nem akadt a ki hozzánk még csak a gyászlapot is beküldötte volna. Szerk.

Szereplési vágy és feltűnni akarástól idegen, egyszerű lelke és tevékenysége forrón szeretett vallása, egyháza és családja közt oszlott meg, és azok javára érvényesült mindig, hasonlólag a nagy fák árnyában rejtőzködő virághoz, mely szemtől nem látottan terjeszti szét illatát. Nagy szíve szeretében mindenkinek jutott hely, s őt is szerette mindenki, ki őt megismerte.

Az igaz, hamisítatlan részvét impozáns tömege sírta a veszteség könyveit koporsója felett.

Sajnálom, hogy e könyvek közé az enyém s családomé nem vegyült... nem mert a távolság miatt a csapás, a gyász hírére csak későn vehetém, a csapását a gyásztól, melyből utólag én is kiveszem megillető részemet, mely a jó Antal bácsi eltávozásával nekem is itt maradt!

„Az igazak emléke áldott.“

Hullámverte sajkád immár révbe tért, ott vagy a túlparton az igaz bíró előtt... én s a tied még erről a réven állunk, s könyezve, búsan mondunk neked jó éjszakát a viszontlátásig! Resurgemus!!

Nyír-Meggyes, 1901. Jan. 21.

Tukacs Lajos
ev. ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Márk Endre alapítványa.** Hogy mi az a protestáns áldozatkészség? Arról dicső dolgokat beszél a história világszerte. S hogy ez hivatásunkban nemcsak a múltban volt meg, hanem hogy Istennek legyen hála, megvan és él máig is, annak fényes és újabb bizonyosságát adta legközelebb **Márk Endre**, a főiskola ügyésze, az ügyvédi kamara elnöke s városunknak emez agilis s áldozatra kész polgára. Ez a férfi ugyanis a maga s neje Lengyel Enília urnó nevében 20.000 koronás alapítványt tett a kollégium számára, illetve abból a célból, hogy ennek kamataiból majd annak idején a jogi fakultáson egy önálló **közigazgatási** tanszék állíttassék fel. Ez a tényállás. S a mennyire meglepett bennünket is a derék férfi ez áldozatával, éppen annyira sietünk teljes elismerésünk adóját úgy előtte, mint fennkölt gondolkozásu neje előtt ezennel e helyen is leróni. Márk Endre nevét a mi városunk kulturális fejlődésének évkönyveibe már régen beírta; most beírta ama másik könyvbe is, melynek lapjai a kollégium jóltevőinek emlékét őrzik. Tovább nem beszélünk; a nemes cselekedet elég arra, hogy hálás tisztelettel gondoljunk a derék férfira. „Ad multos annos!“

— **A kecskeméti ev. ref. jogakadémián** a beiratások a második félévre február hó 1—8-ig tartanak; február 8—15-ig folyamodás útján a tanári kar, márczius 15-ig nyomós okból a jogakadémia igazgató-tanácsa adhat az utólagos felvételre engedélyt. Beiktatási díj 20 korona Félévi tandíj 30 korona. Az alapvizsgálatok február 1—15-ig tartanak. Az alapvizsgálati díj 24 korona. A tanintézettel kapcsolatos tápintézetben a joghallgatók havonként 14 koronáért kaphatnak ellátást.

— **Amerikai vendég a kollegiumban.** Messziről Kanadából jött; neve és címe: „**Rev. Dr. James Robertson**“; a nyugot-kanadai missió-egyházak superintendense. Városunkba 23-kán érkezett s másnap azaz 24-kén délelőtt nagyszámu hallgatóság előtt igen érdekes előadást tartott angol nyelven a kollegium egyik termében, **Csiky Lajos** theol. akad. tanár tolmácsolása mellett. Ismertette nevezetesen Kanadát: annak néprajzi s másnemű viszonyait; elmondta, hogy milyen nagy számmal élnek ott magyarok; csendes, tisztesség-

tudó, becsületes és munkás magyarok, kik mindennel ki volnának békülve az új hazában, csak azzal nem, hogy nincsenek lelkészeik. Ő, mint superintendens egy alkalommal meglátogatván e magyar farmokat, tömegeesen vitték hozzá megkeresztelés végett az addig keresztetlen gyermekeket s mikor prédikált is nekik (természetesen angol nyelven!) azok az idegenben letelepült jó magyarok összekücsölt kezekkel kérték őt, hogy küldjön hozzájuk olyan lelkészeket, a kik az ő édes magyar nyelvökön hirdessék nekik az evangéliumot. Azok — folytatá — nem jöhettek el ide az ő hazába; tehát helyettök ő jött el azzal a szándékkal, hogy ha csak lehetséges, Budapestről is, Debreczenből is, meg Kolozsvárról is legalább egy-egy ifjú lelkészt kihívjon azok közzé az evangélium után szomjúhozó szegény protestáns magyarok közzé. „Én nem ösztönzöm önöket, — mondá — a kivándorlásra; de ha már annyian vándoroltak ki, ne engedjék önök azt, hogy véreik vallás nélkül pusztúljanak el. Legyenek önök meggyőződve, hogy sehol a világon szívesebben embert nem fogadnak, mint ahogy fogjuk mi fogadni azokat a magyar ref. lelkészeket, a kik rászánják magokat a kijövetelre.“

Szó sincs róla, felségesen szép az a cél, melynek szolgálatában ez a lelkes amerikai superintendens áll s csodálva láttuk a lelkesedést, mely őt véreink érdekében a messze földről ide hozta. A baj azonban az, hogy ez idő szerint nekünk ide haza is kevés a lelkészünk s igazán nehéz dilemma előtt állunk, ha arról van szó, hogy kanadai véreinkről és hittestvéreinkről is gondoskodjunk. Azonban a jövő talán majd csak rávezet bennünket a kivezető útra; theologusaink éppen a folyó iskolai év kezdetén örvendetes módon megszaporodtak s ha ez néhány évig így lesz, majd azután könnyebben segíthetünk a mi kanadai hazánkiai szükségén is. Megemlíthjük még, hogy **dr. Robertson** kíséretében volt a budapesti skót misszió lelkésze **James Webster** is. Megérkezésük után a püspöknél pár theologiai tanárnál és a dékánál tisztelegvén, estve az „Angol Királynéhoz“ czimzett hotelben vacsoráztak, hol Csiky kollegánk ügyes besúgása folytán kellemes meglepetésben részesültek; amennyiben nevezetesen a cigány „váratlanul“ az „angol hymnus“-ra zendített rá s utánna a Rákóczy indulóra. Valóban érdekes volt látni, hogy ez a szikár, magas testalkatu s jóságos tekintetű amerikanus mint gyúladt ki a váratlanul jött meglepetés hatása alatt. Utoljára felállt s még a cigánynak is köszönetet mondott a figyelemért. Isten vezérelje nemes czélú útazásában.

— **A debreceni tanári kör** f. hó 19-én a kollegiumi gymnasium tanári tanácskozásában látogatott gyűlést tartott, melyen a kör vidéki tagjai közül is megjelentek **dr. Vietórisz József** és **Pröhle Vilmos** nyiregyházai ág. ev. főgymnasiumi tanárok. A megelőző két gyűlés jegyzőkönyvének hitelesítése után meleg hangon emlékezett meg **Dóci Imre** elnök a gróf Pálffy-féle alapítványokról. Majd egy bizottság tett jelentést arról, hogy a kör új pénztárnoka, **dr. Nagy Zsigmond**, a volt pénztárnoktól, **Harmath Gergelytől**, a pénztárt átvette.

Ezután következett a gyűlés főtárgya: **Sinka Sándor** kollegiumi gymn. igazgató előadása arról a kérdéstről, van-e szükség Debreczenben polgári iskolára, igen, vagy nem. **Sinka** előadja először is a felvetett kérdés historikumát: a helybeli ipartestület beadványt intézett a városi tanácshoz, melyben különösen az iparos növendékek műveltségbeli hiányosságát hangsúlyozva, polgári iskola, illetőleg iskolák felállítására

kéri a várost azzal a kijelentéssel, hogy, ha a város erre nem volna hajlandó, a minisztert fogja megkérni ez irányban az ipartestület. Mielőtt azonban e beadványt az ipartestület a városi tanácshoz terjesztette volna, megkérte a tanári kört, hogy a polgári iskolának Debrecenben való felállítását iránt mondjon véleményét s ha e vélemény kedvező a testület kérésére, terjessze azt be támogatásul a városi tanácshoz.

Azután az előadó rámutat a polgári iskola keletkezésére, mai napig való fejlődésére; ismerteti a közoktatási törvénynek idevonatkozó szakaszait. Kifejti, hogy a polgári iskola azok számára szerveztetett, a kik a polgári osztályból az alsóbb népiskola adta műveltséggel nem elégedhetnek meg, de a kiknek a középiskola végzése nem lehet céljuk, mert tudományos pályára nem készülnek, tehát az tulajdonképpen nem egyéb, mint a felsőbb népoktatásnak egy neme, melyben a tudományos pályára nem készülő polgári osztály magasabb általános műveltségre tehet szert. Meg kell különböztetni a polgári iskolát az u. n. szakiskoláktól (gazdasági, kereskedelmi szakiskolák, ipariskolák), melyek már speciálisan valamely iparágra készítik elő. Öröndetes jelenségnek tartja, hogy városunk ipartestülete nem elégszik meg a népiskola adta általános műveltséggel s ezzel az iparos osztály emelésére törekszik. Kimutatja statisztikai adatok alapján, hogy az ipartestület kérése teljesen indokolt jogos kérelem, amennyiben Debrecen város lakosságának 75%-a a polgári osztályhoz tartozik s ez osztálynak más iskola, mint a nálunk nagyobbára 4 osztályból álló népiskola nem áll rendelkezésére. Fejtegetései eredményeképpen indítványozza, hogy a kör pártoló véleményét nyíva nitson az ipartestület beadványa mellett, kimondván, hogy egy alsóbb fokú polgári iskola mennél előbb való felállítását a maga részéről is elodázhatalan szükségesnek tartja.

A kérdés felett élénk eszmecsere indult meg, melyben részt vettek: Becner Frigyes, Váradai Károly, Szánthó Sámuel, Stark Andor, Gulyás István, Dóci Imre és az előadó Sinka Sándor. A vita eredménye a következő értelmű határozat lett: A tanári kör az ipartestület beadványát a maga részéről is indokoltnak és jogosnak tartja; Debrecen város szükségleteinek kielégítésére egy alsóbb fokú (négy osztályú) polgári iskola felállítását véleményezi. Ezért az ipartestület beadványát pártolólag terjeszti a városi tanácshoz. A vélemény indokolásának megszerkesztésére Sinka Sándor előadót és Kardos Albert titkárt küldi ki.

Ezután dr. Vietorisz József nyiregyházi tanár kér szót s meleg hangon megemlékezvén a körnek Nyiregyházán tartott üléseiről, tanártársai nevében lelkes hangon felszólítja a tanári kört, hogy tartsa ez évben is valamelyik gyűlését Nyiregyházán. A kör a szíves meghívást éljenzéssel fogadta el kimondván, hogy következő gyűlését Nyiregyházán fogja megtartani.

— **Fertőző betegségek ellen**, melyek leginkább az egészségtelen ivóvíz által terjesztetnek, biztos óvszer a tiszta egészséges ásványvíz. Felhívjuk tehát olvasóink szíves figyelmét a „Kristály Szt.-Lukácsfürdői hegyi forrás hirdetésére.”

Tartalom-jegyzék: Van-e szükségünk felekezeti népiskolákra? Padrah Sándor. — A városi nagy egyházak sorsa. Ferenczy Gyula. — Hol az igazság? Szügyi József. — Közéletünk: Köszönet. Szentmiklósy József. Rékási János. — Levél a szerkesztőhöz. Nagy Lajos. — A váncsodi egyházból. Bethlendy Sándor. — A bodzafa puská. Szerkesztő. — A Protestáns Egyházi és Iskolai Lap helyreigazítása és felvilágosítása. R. — Irodalom. — Külföld: A bázeli missió. — E. — A holland egyházi életből. Birtha József. — Nekrológ: Tukaes Lajos. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: ERŐSS LAJOS.

A „NEUMANN M“ cég debreczeni áruházáról.

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.“ cég

Hiszen évek hos zu sora óta, a mióta ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debreczenben járva, ne tekintsék meg azt a kitűnő hírnévnek örvendő nagy áruházat.

A kitűnő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak Debreczenbe jöve ne mulaszták el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruhá-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szolidaritásnak, olcsóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a *Neumann M.* céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy *Neumann M.* áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olcsóság, tartósság és csinoság tekintetében a Neumann cég áruí versenyen felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak azt üzlet vezetőjéhez, mert hiszen, mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a régi kitűnő hírnévű előkelő céget.

Mérték utáni megrendelések legjobban eszközölteknek. Pontos ezimre figyelni tessék.

NEUMANN M. Debreczen, főtér, a postával szemben.

Szabott ár! Szabott ár! Szabott ár!